

Κωνσταντίνος Γ. Σταλίδης

*Τα τοπωνύμια – οικωνύμια Σαρακηνοί (οι)
και Κουτούγερι (το) στην περιοχή της Έδεσσας*

Ιστορική και γλωσσική θεώρηση

Στην παρούσα εργασία, με βάση τις γνωστές ιστορικές και γλωσσικές μαρτυρίες, επιχειρείται η ετυμολογική προσέγγιση των δύο τοπωνυμίων – οικωνυμίων Σαρακηνοί (παλαιότερα Σαρακίνοβο) και Κουτούγερι (σημερινό Καισαριανά, τα) του νομού Πέλλας.

A. Το τοπωνύμιο – οικωνύμιο Σαρακηνοί (οι)

1. Θέση

Οι Σαρακηνοί είναι χωριό της επαρχίας Αλμωπίας του νομού Πέλλας¹. Βρίσκεται βορειοδυτικά από την Έδεσσα, στις ανατολικές υπώρειες του όρους Βόρας (Καϊμάκτσαλαν) και έχει υψόμετρο 570 μέτρα. Η απόσταση Έδεσσα – Σαρακηνοί είναι 20.800 μέτρα, ενώ η απόσταση Έδεσσα – Αριδαία – Σαρακηνοί είναι 43.300 μέτρα (Έδεσσα – Αριδαία 26.200 μ., Αριδαία – Σαρακηνοί 17.100 μ.)².

2. Όνομα

Σύμφωνα με τις γνωστές μαρτυρίες, κατά τον τελευταίο αιώνα της Τουρκοκρατίας και πριν ενταχθούν τα μέρη αυτά της Μακεδονίας στα όρια του Ελληνικού Κράτους (1912), το παλαιό όνομα του σημερινού χωριού Σαρακηνοί ήταν Σαρακίνοβο(ν)³.

Μετά την απελευθέρωση της περιοχής και την ένταξή της στα όρια του Ελληνικού Κράτους (1912), η αρχική αναγνώριση του χωριού στα επίσημα ελληνικά κρατικά έγγραφα είχε γίνει το έτος 1918 με την ονομασία "Κοινότης Σα-

1. *Στοιχεία συστάσεως και εξελίξεως των Δήμων και Κοινοτήτων. 37 Νομός Πέλλης*, Αθήναι 1962, σ. 56-57, *Λεξικόν των Δήμων, Κοινοτήτων και Οικισμών της Ελλάδος*, Αθήναι 1974, σ. 144-145, *Στη χώρα του Μεγάλου Αλεξάνδρου. Τουριστικός οδηγός νομού Πέλλης-1973*, Έκδοσις Νομαρχίας Πέλλης, Αθήναι 1973, σ. 184, Simovski T. Hr., *Naselenite mesta vo Egejska Makedonija. Geografski, Etnitski i Stopanski karakteristiki*, Skorje 1978. Kniga 1, σ. 233, Σιμόφσκι Τ., *Τα κατωκνημένα μέρη της Μακεδονίας του Αιγαίου. Γεωγραφικοί, Εθνικοί και Οικονομικοί χαρακτηρισμοί. Βιβλίο Πρώτον*, Σκόπια 1978, σ. 315 (μετάφραση ΙΜΧΑ).

2. *Πάπυρος Λαρούς Μπριτάννικα*, Αθήνα 1992, τ. 53, σ. 183, Υδρία, Αθήνα 1987, τ. 47, σ. 8.

3. *Στοιχεία συστάσεως*, ό.π., σ. 56-57, εφ. Έδεσσα, φ. 15(15-08-1919), σ. 4, φ. 20(01-11-1919), σ. 3, Τουσίμη Γ., "Χωριόν Σαρακηνοί: Ετυμολογική προσέγγιση", εφ. *Έδεσσαϊκή*, φ. 1753(05-04-1997), σ. 6.

ρακινόβου" (Β.Δ. 28-6-1918, ΦΕΚ. Α 152/1918)⁴, ενώ το έτος 1925 η "Κοινότης Σαρακινόβου" μετονομάζεται πλέον επισήμως ως "Κοινότης Σαρακηνών" (Β.Δ. 6-6-1925, ΦΕΚ. Α 148/1925)⁵.

Το όνομα απαντάται με τις μορφές: Σαρακηνοί, Σαρακίνοβο(ν), Sarakinovo⁶ και στα σλαβικά Саракиново⁷ (βλ. παρακάτω το κεφάλαιο: Α. 5. Ιστορικές μαρτυρίες).

3. Διοικητική ένταξη

3.1. Σύμφωνα με την τουρκική διοικητική οργάνωση, κατά τα τέλη του 19ου αιώνα το Σαρακίνοβο διοικητικώς ανήκει στο βιλαέτι⁸ της Θεσσαλονίκης, στο σαντζάκι⁹ της Θεσσαλονίκης, στον καζά¹⁰ Βοδενών (Εδεσσας) και στον ναχιγιέ¹¹ Μογλενών (Καρατζόβας, σημερινή περιοχή Αλμωπίας του ν. Πέλλας)¹². Από τον Ιούνιο του έτους 1906 η τουρκική διοικητική οργάνωση μεταβάλλεται στην περιοχή και το Σαρακίνοβο από τον καζά Βοδενών μεταφέρεται στον νε-

4. *Στοιχεία συστάσεως*, ό.π., σ. 56.

5. *Στοιχεία συστάσεως*, ό.π., σ. 57.

6. Brancoff D. M., *La Macedoine et sa population chrétienne*, Paris 1905, σ. 190-191.

7. Kānčov V., *Izbrani proizvedenija*, Sofia 1970, τ. 2, σ. 450, Kānčov V., *Makedonija. Etnografija i statistika*, Sofia 1996², σ. 150, Simónski, *Naselenite mesta*, ό.π., σ. 233, Simovski T. Hr., *Atlas na naselenite mesta vo Egejska Makedonija*, Skopje 1997, σ. 72, 140. Χωριό με το όνομα СараКИНОВО υπήρχε και στην περιοχή της λίμνης της Αχρίδας (Kānčov V., *Izbrani proizvedenija*, Sofia 1970, τ. 1, σ. 412).

8. Η λ. βιλαέτι προέρχεται από την τουρκική λ. vilayet "διοικητική περιφέρεια με διοικητή βιλαέτη" (Tuğlaci P., *Grand Dictionnaire Turc-Français*, Istanbul 1984, σ. 760, *Tursko-Balgarski Rečnik*, Sofia 1962, σ. 613).

9. Η λ. σαντζάκι προέρχεται από την τουρκική λ. sancak "1. σημαία, λάβαρο, 2. νομός" (*Τουρκοελληνικό Λεξικό, Κέντρο Ανατολικών Γλωσσών*, Αθήνα 2000, σ. 626, Tuğlaci, *Grand Dictionnaire Turc-Français*, ό.π., σ. 591, *Tursko-Balgarski Rečnik*, ό.π., σ. 476).

10. Η λ. καζάς προέρχεται από την τουρκική λ. kaza "επαρχία" (*Tursko-Balgarski Rečnik*, ό.π., σ. 292, Tuğlaci, *Grand Dictionnaire Turc-Français*, ό.π., σ. 403).

11. Η λ. ναχιγιές προέρχεται από την τουρκική λ. nahije "επαρχία, περιφέρεια, κοινότητα" (*Τουρκοελληνικό Λεξικό, Κέντρο Ανατολικών Γλωσσών*, ό.π., σ. 532, *Tursko-Balgarski Rečnik*, ό.π., σ. 406, Tuğlaci, *Grand Dictionnaire Turc-Français*, ό.π., σ. 507).

12. Φιλιππίδου Ν. Γ., *Η Επανάσταση και καταστροφή της Ναιούσης*, Αθήνησι 1881, σ. 19, Kānčov, *Izbrani proizvedenija*, ό.π., τ. 2, σ. 450, Kānčov, *Makedonija*, ό.π., σ. 150, Brancoff, *La Macedoine*, ό.π., σ. 190-191, Πουλίου Χαρίση, "Διοικητική διαίρεσις της Μακεδονίας", *ΜΗΠΣ* 1911, σ. 162-165.

οσυσταθέντα καζά Καρατζά Αμπάτ (Καρατζόβας) με πρωτεύουσα τη σημερινή πόλη Αριδαία (τότε Σούμποσκο)¹³.

3.2. Μετά την απελευθέρωση της περιοχής Αριδαίας (1912), το χωριό Σαρακίνοβο περιέρχεται στα όρια του Ελληνικού Κράτους.

3.3. Επίσης, σύμφωνα με αναφορά του, την οποία αποστέλλει «Πρός τόν Νομάρχην Θεσσαλονίκης» με ημερομηνία «'Εν Σομπόσκω τῇ 20 'Ιανουαρίου 1913», δηλαδή λίγο μετά την ένταξη της περιοχής στα όρια του Ελληνικού Κράτους, ο τότε «Διοικητικός 'Επίτροπος Καρατζόβας» αναφέρει ότι το Σαρακίνοβο είναι ο ένας από τους τρεις Δήμους της τότε Επαρχίας Καρατζόβας (σημ. επαρχία Αριδαίας) [(οι άλλοι δύο δήμοι είναι το Σούμποσκον (Αριδαία) και η Φούστανη)]¹⁴.

3.4. Κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας το Σαρακίνοβο εκκλησιαστικώς υπαγόταν στην τότε Ιερά Μητρόπολη Μογλενών (μετά Φλωρίνης)¹⁵.

3.5. Σήμερα (2000), διοικητικώς ανήκει στον Δήμο Αριδαίας, ενώ από το έτος 1967 εκκλησιαστικώς υπάγεται πλέον στην Ιερά Μητρόπολη Εδέσσης, Πέλλης και Αλμωπίας (Ν. 4589/1966, απόφαση της Ιεράς Συνόδου της Ελλάδος 2233/1967)¹⁶.

13. Τουσίμη Γ., "Καζάς Καρατζά Αμπάτ – Αλμωπία", εφ. *Εδεσσαϊκή*, φ. 1840(05-12-1998), σ. 10, φ. 1841(12-12-1998), σ. 10, Χαλκιοπούλου Αθ., *Η Μακεδονία. Εθνολογική στατιστική των βιλαετιών Θεσσαλονίκης και Μοναστηρίου*, εν Αθήναις 1910, σ. 26.

14. Πίναξ/ 'Εμφαίνων τούς εις τήν περιφέρειαν Καρατζόβας ύπαγομένους Δήμους, Κοινότητας καί τόν κατ' ἐθνότητος πληθυσμόν, 20 Ιανουαρίου 1913 (Γενικά Αρχεία του Κράτους, Ιστορικό Αρχείο Μακεδονίας).

15. Φιλιππίδου, *Η Επανάσταση*, ό.π., σ. 19, Χαλκιοπούλου, *Η Μακεδονία*, ό.π., σ. 25, Τουσίμη Γ., "Συμβολή στην ιστορικο-εκκλησιαστική θεώρηση των βυζαντινών και μεταβυζαντινών Μογλενών (Επισκοπικός Κατάλογος)", *Ανάλεκτα*, Έδεσσα 1992, τεύχ. 1(χειμώνας 1991-1992), σ. 22-37, Τουσίμη Γ., "Τα βυζαντινά Μογλαινά. Βυζαντινοί επίσκοποι Μογλαινών", εφ. *Εδεσσαϊκή*, φ. 1864(22-05-1999), σ. 10, Τουσίμη Γ., "Τα Μογλαινά. Επισκοποι Μογλενών κατά τους πρώτους αιώνες της Τουρκοκρατίας (XVI-XVII αιώνα)", εφ. *Εδεσσαϊκή*, φ. 1881(18-09-1999), σ. 10, Τουσίμη Γ., "Τα Μογλαινά κατά την Τουρκοκρατία. Επισκοπή Μογλενών και Μολεσχών", εφ. *Εδεσσαϊκή*, φ. 1885(16-10-1999), σ. 10.

16. Κωνσταντινίδου Εμμ. Ι., *Συμβολαί εις την έρευναν της ιστορίας των εν Ελλάδι επισκοπών*, Αθήναι 1969, σ. 15, *Λεξικόν των Δήμων*, ό.π., σ. 144-145, Τουσίμη, "Συμβολή στην ιστορικο-εκκλησιαστική θεώρηση", ό.π., σ. 23.

4. Πληθυσμός

Για τον πληθυσμό του χωριού Σαρακηνοί από τα τέλη του 19ου αιώνα μέχρι σήμερα γνωρίζουμε τα παρακάτω:

4.1. Ο Βούλγαρος Vasil Kānčov αναφέρει το έτος 1900 ότι στο χωριό Σαρακίνοβο (Саракиново) κατοικούν 700 χριστιανοί, χωρίς να είναι σ' αυτό εγκατεστημένοι Τούρκοι¹⁷.

4.2. Κατά τη στατιστική της Βουλγαρικής Εξαρχίας υπάρχουν 730 κάτοικοι, ενώ κατά τον Milojević στο Σαρακίνοβο υπάρχουν 112 κατοικίες¹⁸.

4.3. Το έτος 1905 ο D. M. Brancoff αναφέρει ότι στο "Sarakinovo" υπάρχουν συνολικά 1.016 χριστιανοί κάτοικοι¹⁹.

4.4. Ο προξενικός γραμματέας Αθ. Χαλκιοπούλος το έτος 1910 αναφέρει ότι το "Σαρακίνοβον" έχει 350 κατοίκους χριστιανούς²⁰.

4.5. Λίγο μετά την απελευθέρωση του χωριού (1912) και την ένταξή του στα διοικητικά όρια του Ελληνικού Κράτους, ο «Διοικητικός Έπιτροπος Καρατζόβας» σε αναφορά του «Πρός τόν Νομάρχη Θεσσαλονίκης» με ημερομηνία «Έν Σομπόσκω τῆ 20 Ίανουαρίου 1913», σχετικά με τον πληθυσμό αναφέρει: «Σαρακίνοβον [κάτοικοι] 1023»²¹.

4.6. Σύμφωνα με τις νεότερες στατιστικές, η κοινότητα "Σαρακίνοβον" το έτος 1920 αριθμεί 762 κατοίκους. Το έτος 1928 οι μετονομασθέντες πλέον "Σαρακηνοί (Σαρακίνοβον)" αριθμούν 760 κατοίκους²², το έτος 1940 αριθμούν 868 κατοίκους. Το έτος 1951, λόγω του Εμφυλίου Πολέμου και την αναχώρηση πολλών κατοίκων από το χωριό, ο πληθυσμός μειώνεται σε 365 (ή 318) κατοίκους²³. Το έτος 1961 η κοινότης Σαρακηνών αριθμεί 625 (390) ή (511²⁴) κατοί-

17. Kānčov, *Izbrani proizvedenija*, ό.π., τ. 2, σ. 450, Kānčov, *Makedonija*, ό.π., σ. 150.

18. Simovski, *Naselenite mesta*, ό.π., σ. 233, Σιμόφσκι, *Τα κατοκημένα μέρη*, ό.π., σ. 315.

19. Brancoff, *La Macedoine*, ό.π., σ. 190-191.

20. Χαλκιοπούλου, *Η Μακεδονία*, ό.π., σ. 26.

21. Πίναξ/ Έμφαίνων, ό.π.

22. Σύμφωνα με τον Τ. Χρ. Σιμόφσκι το έτος 1928 το χωριό παρουσιάζεται με 780 κατοίκους. Σ' αυτό είχαν εγκατασταθεί 14 πρόσφυγες, αλλά λίγο αργότερα οι οικογένειες αυτές των προσφύγων έφυγαν από το χωριό (Simovski, *Naselenite mesta*, ό.π., σ. 233, Σιμόφσκι, *Τα κατοκημένα μέρη*, ό.π., σ. 315).

23. Πληθυσμός της Ελλάδος. Κατά την απογραφήν της 7ης Απριλίου 1951. Νόμιμος πληθυσμός, κυρωθείς δια του υπ' αριθ. 4173/61 Νόμου, Αθήναι 1961, σ. 50.

24. Υδρία, Αθήνα 1987, τ. 47, σ. 8.

κους²⁵. Το έτος 1971 ο πραγματικός πληθυσμός της κοινότητας Σαρακηνών είναι συνολικά 534 κάτοικοι (Σαρακηνοί 406, Κάτω κορυφή 128)²⁶, ενώ ο νόμιμος πληθυσμός είναι συνολικά 602 κάτοικοι²⁷. Το έτος 1981 οι Σαρακηνοί αριθμούν 482 κατοίκους²⁸.

4.7. Σύμφωνα με καταγεγραμμένη μαρτυρία του Κ. Μladenov, 30 οικογένειες από το χωριό Σαρακηνοί μεταναστεύουν το έτος 1923 και εγκαθίστανται στη Βουλγαρία²⁹, ενώ άλλες 30 έφυγαν και πάλι στη Βουλγαρία κατά τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο³⁰.

4.8. Τέλος, σύμφωνα με την απογραφή του έτους 1991, το χωριό Σαρακηνοί αριθμεί 335 κατοίκους³¹.

5. Ιστορικές μαρτυρίες

5.1. Ιστορικές μαρτυρίες για το τοπωνύμιο – οικωνύμιο Σαρακηνοί ή Σαρακίνοβο.

Για το τοπωνύμιο - οικωνύμιο Σαρακηνοί ή Σαρακίνοβο δεν διαθέτουμε σωζόμενες μαρτυρίες στα γνωστά μεσαιωνικά κείμενα ούτε σε νεότερα συνθετικά έργα σύγχρονων μελετητών, τα οποία στηρίζονται σε μεσαιωνικές κυρίως πηγές³².

25. Πληθυσμός της Ελλάδος. Κατά την απογραφήν της 19ης Μαρτίου 1961. Νόμιμος πληθυσμός κατά νομούς, επαρχίας, δήμους και κοινότητας (Κυρωθείς δια της υπ' αριθ. 24633/Ε4166/1972 κοινής αποφάσεως των Υπουργών Συντονισμού και Εσωτερικών, Αθήναι 1962, σ. 48.

26. Πληθυσμός της Ελλάδος. Κατά την απογραφήν της 14ης Μαρτίου 1971. Πραγματικός πληθυσμός κατά νομούς, επαρχίας, δήμους κοινότητας και οικισμούς (Κυρωθείς δια της υπ' αριθ. 3893/Ε637/1972 κοινής αποφάσεως των Υπουργών βοηθού Πρωθυπουργού και Εσωτερικών, Αθήναι 1972, σ. 145.

27. Νόμιμος Πληθυσμός της Ελλάδος. Κατά την απογραφήν της 14ης Μαρτίου 1971. Κατά νομούς, επαρχίας, δήμους και κοινότητας (Κυρωθείς δια της υπ' αριθ. 19311/Ε2345/1974 κοινής αποφάσεως των Υπουργών Συντονισμού και Προγραμματισμού, Αθήναι 1975, σ. 57.

28. Στοιχεία Συστάσεως, ό. π., σ. 57, Λεξικόν των Δήμων, ό.π., σ. 144-145, Υδρία, Αθήνα 1987, τ. 47, σ. 8, Στη χώρα του Μεγάλου Αλεξάνδρου, ό.π., σ. 184.

29. *Etnografija na Makedonija*, Sofia 1992, τ. 2, σ. 300.

30. Simovski, *Naselenite mesta*, ό.π., σ. 233, Σιμόφσκι, Τα κατοικημένα μέρη, ό.π., σ. 234-235.

31. Εθνική Στατιστική Υπηρεσία της Ελλάδος, *Πραγματικός Πληθυσμός της Ελλάδος Απογραφής 1991*, Αθήνα 1994, σ. 188.

32. Βλ. ενδεικτ. Κωνσταντακοπούλου Αγγελική, *Ιστορική Γεωγραφία της Μακεδονίας (4ος – 6ος αιώνας)*, Γιάννενα 1984, Kravari Vassiliki, *Villes et villages de Macédoine occidentale*, Paris 1989, Taseva Lora, *Balgarska toponimija ot grăcki i srăbski sredovekovni dokumenti*, Sofia 1998.

Έτσι, από άποψη μεσαιωνικών πηγών στερούμαστε τη δυνατότητα των μαρτυριών, ώστε να έχουμε γνώση για τη δημιουργία τοπωνυμίου – οικωνυμίου Σαρακηνοί ή Σαρακίνοβο και να το εντάξουμε σε ορισμένο τόπο και χρόνο.

Όμως, σύμφωνα με τις νεότερες μαρτυρίες, το τοπωνύμιο – οικωνύμιο Σαρακίνοβο μαρτυρείται από τον 19ο αιώνα. Ενδεικτικώς αναφέρουμε τις παρακάτω μαρτυρίες:

5.1.1. Σύμφωνα με καταγεγραμμένη μαρτυρία του Κ. Μladenov, ένεκα των βιαιών και υποχρεωτικών εξισλαμισμών των κατοίκων της περιοχής Καρατζόβας (σημ. περιοχή Αλμωπίας) από τους Τούρκους κατά τον 18ο αιώνα, πολλοί χριστιανοί κάτοικοι είχαν αναγκασθεί, προκειμένου να μην αλλαξοπιστήσουν, να αποτραβηχθούν στις παρακείμενες ορεινές περιοχές, και έτσι δημιουργήθηκαν νέα χωριά, ανάμεσα στα οποία και το χωριό Σαρακίνοβο (Саракиново)³³. Μάλιστα, ο ίδιος αναφέρει ότι κατά το έτος 1858 στο χωριό Σαρακίνοβο λειτουργεί σχολείο³⁴.

5.1.2. Ο Σωκράτης Ν. Λιάκος μάς δίνει την πληροφορία ότι «μέχρι και στα γεγονότα του 1878 εξακολουθούσαν να είναι Φαρσιλιάτικες κατούνες³⁵ η Ρόδουβα³⁶ με την Σαρακίνα (γενέτειρα του Πολεμάρχου της Επανάστασης του 1821 Άγγελ. Γκάτσιου, η οποία κατέληξε σλαβόφωνος οικισμός έκτοτε)»³⁷. Ισχυρίζεται δηλαδή ότι οι κάτοικοι της περιοχής Σαρακηνών, Σαρακίνας όπως την ονομάζει, ήταν Αρβανιτόβλαχοι (Φαρσιλιώτες) και μετά το έτος 1878 κατέληξε σλαβόφωνος οικισμός.

5.1.3. Ο Ν. Γ. Φιλιππίδης το έτος 1881 αναφέρει για το χωριό Σαρακίνοβο:

33. *Etnografija na Makedonija*, ό.π., σ. 297.

34. *Etnografija na Makedonija*, ό.π., σ. 306.

35. Η λ. κατούνα [< ιταλ. cantone] σημαίνει: 1. ενδιαίτημα, 2. δωμάτιο, σκηνή, 3. οικισμός, κώμη, 4. στρατόπεδο, 5. στρατιωτικός εξοπλισμός, εφόδια, αποσκευές (Κριαρά Εμμ., *Λεξικό της Μεσαιωνικής Ελληνικής Δημόδους Γραμματείας 1100-1669*, Θεσσαλονίκη 1982, τ. Η', σ. 106, Νικολαΐδου Κ., *Ετυμολογικόν Λεξικόν της Κουτσοβλαχικής Γλώσσης*, Εν Αθήναις 1909, σ. 210, Σταματάκου Ιω., *Λεξικόν της Νέας Ελληνικής Γλώσσης*, τ. 2, σ. 1616, Papahagi Tache, *Dictionnaire Aroumain (Macédo-Roumain)*, Bucuresti 1974, σ. 355, *Rečnik na Bălgarskija Ezik*, Sofia 1979, τ. 2, σ. 277-278).

36. Είναι οι συνοικισμοί Άνω και Κάτω Ρόδοβον της επαρχίας Αλμωπίας του νομού Πέλλας, οι οποίοι έχουν μετονομασθεί σε Άνω και Κάτω Κορυφή (*Στοιχεία Συστάσεως*, ό.π., σ. 56-57).

37. Λιάκου Σωκρ. Ν., *Τι πράγματι ήσαν οι Σκλαβήνοι (= Asseklae) έποικοι του θέματος Θεσσαλονίκης (Δραγουβίται - Ρυγχίνοι - Σαγουδάτοι)*, Θεσσαλονίκη 1971, όπου στη σ. 42 ονομάζει το χωριό Σαρακίνα, ενώ στη σ. 61 το ονομάζει Σαρακίνοβουβα.

«Σαρακίνοβον, κωμόπολις κειμένη ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ περιφερείᾳ τοῦ Μητροπολίτου Μογλενῶν καὶ ἀπέχουσα τῶν Βοδενῶν τέσσαρας ὥρας»³⁸.

5.1.4. Ο Βούλγαρος Vasil Kāncov αναφέρει το έτος 1900 ότι στο χωριό Σαρακίνοβο ("Саракиново") κατοικούν 700 χριστιανοί, χωρίς να είναι σ' αυτό εγκατεστημένοι Τούρκοι³⁹.

5.1.5. Σε επιστολή με ημερομηνία 29 Αυγούστου 1902, η οποία βρίσκεται στο αρχείο του Goce Delčev (1872-1903), ανάμεσα στα άλλα, μνημονεύεται και το χωριό Σαρακίνοβο ("Саракиново")⁴⁰.

5.1.6. Επίσης, μνεία για το χωριό Σαρακίνοβο ("Саракиново") έχουμε σε δύο αναφορές με ημερομηνία Κωνσταντινούπολη 17 Μαΐου 1903 η πρώτη και με ημερομηνία Σόφια 28 Ιουλίου/10 Αυγούστου 1903 η δεύτερη⁴¹.

5.1.7. Ακόμη, μνεία για το χωριό "Σαρακίνοβον" κάνει ο Έλληνας διπλωματικός υπάλληλος Γ. Τσορμπατζόγλου σε αναφορά του προς το Υπουργείο Εξωτερικών με ημερομηνία 01 Ιουνίου 1904⁴².

5.1.8. Το έτος 1905 ο D. M. Brancoff αναφέρει ότι στο "Sarakinovo" υπάρχουν συνολικά 1.016 χριστιανοί κάτοικοι, με 1 σχολείο, 3 δασκάλους και 169 μαθητές⁴³.

5.1.9. Επίσης, μνεία για το χωριό "Σαρακίνοβον" κάνει το έτος 1910 ο προξενικός γραμματέας Αθ. Χαλκιόπουλος⁴⁴.

5.1.10. Επίσης, σύμφωνα με αναφορά του, την οποία αποστέλλει «Πρός τόν Νομάρχη Θεσσαλονίκης» με ημερομηνία «'Εν Σομπόσκω τῇ 20 'Ιανουαρίου 1913», δηλαδή λίγο μετά την ένταξή του στα όρια του Ελληνικού Κράτους, ο τότε «Διοικητικός 'Επίτροπος Καρατζόβας» αναφέρει ότι το "Σαρακίνοβον" είναι ο ένας από τους τρεις Δήμους της τότε Επαρχίας Καρατζόβας (Αλμωπία) [(οι άλλοι δύο δήμοι είναι το "Σούμποσκον" (Αριδαία) και η "Φούστανη")]⁴⁵.

38. Φιλιππίδου, *Η Επανάσταση*, ό.π., σ. 19.

39. Kāncov, *Izbrani proizvedenija*, ό.π., τ. 2, σ. 450, Kāncov, *Makedonija*, ό.π., σ. 150.

40. Goce Delčev, *Spomeni. Dokumenti. Materiali*, Sofia 1978, σ. 336.

41. *Osvoboditelna borba na Bālgarite v Makedonija i Odrinsko 1902/1904. Diplomatičeski dokumenti*, Sofia 1978, σ. 194, 323, 343.

42. Τσορμπατζόγλου Γ., "Έκθεσις περί τῶν διαμερισμάτων Βοδενῶν καὶ Βερούας, 01 Ιουνίου 1904, Υπ. Εξωτ. 1973, σ. 43.

43. Brancoff, *La Macedoine*, ό.π., σ. 190-191.

44. Χαλκιόπουλου, *Η Μακεδονία*, ό.π., σ. 26.

45. Πίναξ/ 'Εμφαίνων, ό.π.

Επίσης, ο ίδιος για το ίδιο χωριό αναφέρει: «*Σαρακίνοβον [κάτοικοι] 1023*»⁴⁶.

5.1.11. Έκτοτε, για το τοπωνύμιο – οικωνύμιο Σαρακηνοί κάνουν μνεία οι νεότεροι συγγραφείς, κυρίως σε σχέση με τον Αγγελή Γάτσο, επειδή είναι η γενέτειρά του⁴⁷.

5.2. Ιστορικές μαρτυρίες για το όνομα των κατοίκων

Επίσης, εκτός από τις μαρτυρίες για το τοπωνύμιο – οικωνύμιο Σαρακίνοβο, διαθέτουμε και μαρτυρίες σε μεταγενέστερα κείμενα, σχετικά με το όνομα του κατοίκου, ο οποίος προέρχεται ή κατάγεται από το οικωνύμιο Σαρακηνοί.

Οι μορφές των ονομάτων, με τα οποία αποκαλείται ο κάτοικος του σημερινού χωριού Σαρακηνοί, είναι τρεις: 1. Σαρακινλής, 2. Σαρακίντσης, 3. Σαρακίνης ή Σαρακίνης, από τα οποία προήλθαν τα ομώνυμα πατριδωνυμικά επώνυμα (ΕΠ).

5.2.1. Το ΕΠ Σαρακινλής γλωσσικώς σχηματίζεται από τη ρίζα Σαρακιν- και την παραγωγική κατάληξη -λής, η οποία με τη σειρά της προέρχεται από την τουρκική γλωσσική κατάληξη -li. Αυτή προστίθεται σε γλωσσικές ρίζες, ώστε να μας δώσει πατριδωνυμικό ΕΠ, με το οποίο δηλώνεται ότι ο έχων το ΕΠ αυτό κατάγεται, προέρχεται ή ανήκει σ' αυτόν τον τόπο [Σαρακινλής < Σαρακιν- + -λής < τούρκ. -li]⁴⁸.

Το ΕΠ Σαρακινλής απαντάται σε γραπτά κείμενα του 19ου αιώνα. Ενδει-

46. Πίναξ/ Έμφαίνων, ό.π.

47. Βλ. ενδεικτ. Στουγιαννάκη Ε. Ι., *Έδεσσα η μακεδονική εν τη Ιστορία*, Θεσσαλονίκη 1932, σ. 247, Στουγιαννάκη Ευστ. Ι., *Ιστορία της πόλεως Ναούσης. Από της ιδρύσεως μέχρι της καταστροφής του 1822 (Κατά ανέκδοτον σχεδίασμα Δ. Πλαταρίδου)*, Θεσσαλονίκη 1976², σ. 70σ., 133, 135, 209, Βασδραβέλλη Ι. Κ., "Κατάλογος των Μακεδόνων Φιλικών", *Μακεδονικά*, Θεσσαλονίκη 1940, τ. 1, σ. 522, Βασδραβέλλη Ι. Κ., *Οι Μακεδόνες κατά την Επανάστασιν του 1821*, Θεσσαλονίκη 1967³, σ. 176, Βακαλόπουλου Α. Ε., *Ιστορία της Μακεδονίας*, Θεσσαλονίκη 1969, σ. 584, Βυζοβίτη Δημ., Αγγελής Γάτσος. *Ο Έδεσσαίος Αγωνιστής του 21*, Έδεσσα 1974, σ. 7.

48. Ανδριώτης Ν. Π., *Ετυμολογικό Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής*, Θεσσαλονίκη 1995¹, σ. 186, Συμεωνίδη Π. Χ., *Εισαγωγή στην Ελληνική Ονοματολογία*, Θεσσαλονίκη 1992, σ. 98, Τριανταφυλλίδης Μαν., *Τα οικογενειακά μας ονόματα*, Προλεγόμενα, Επεξεργασία, Σχόλια: Ε. Σ. Στάθης. Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης. Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών. Ίδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη, Θεσσαλονίκη 1995, σ. 23-38, *Νεοελληνική Γραμματική (Της Δημοτικής)*, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης. Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών. Ίδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη, Θεσσαλονίκη 1993, σ. 128-131, Τσοπανάκης Αγ. Γ., *Νεοελληνική Γραμματική, Θεσσαλονίκη* – Αθήνα 1994, σ. 673-678.

κτικώς αναφέρουμε:

5.2.1.1. Σε παλητήριο έγγραφο σωζόμενου κώδικα της τότε Ιεράς Μητροπόλεως Βοδενών, της σημερινής δηλαδή Ιεράς Μητροπόλεως Εδέσσης, Πέλλης και Αλμωπίας, με ημερομηνία 26 Οκτωβρίου 1869, το οποίο υπογράφει ο τότε μητροπολίτης Βοδενών Νικόδημος Α' Κωνσταντινίδης, ο Τενέδιος (1859-1870)⁴⁹, αναφέρεται «*δι τὸ τῆς Σχολῆς Ἰαμπέλιον [...] ἐπωλήσαμεν σήμερον εἰς τὸν κύριον Πέγιον Μπίνε Σαρακινλῆ*»⁵⁰.

5.2.1.2. Επίσης, σε άλλο πρακτικό σωζόμενου κώδικα της τότε Ιεράς Μητροπόλεως Βοδενών με ημερομηνία 01 Δεκεμβρίου 1871 αναφέρεται: «*γρόσια 138 Πέϊος Σαρακηνλῆς*»⁵¹.

5.2.1.3. Σήμερα το πατριδωνυμικό ΕΠ Σαρακινλής απαντάται στα εξής μέρη του νομού Πέλλας: Αριδαία, Έδεσσα, Σεβαστιανά, Χρύσα, ενώ δεν απαντάται, σύμφωνα με τους τηλεφωνικούς καταλόγους του ΟΤΕ (β' εξάμηνο 1988), σε κανένα άλλο μέρος της Ελλάδας.

5.2.2. Επίσης, άλλη μορφή ΕΠ, το οποίο σχηματίστηκε ως πατριδωνυμικό, είναι το ΕΠ Σαρακίντσης. Αυτό, γλωσσικώς, σχηματίζεται από τη θεματική ρίζα Σαρακίν- και την παραγωγική κατάληξη -τσης, η οποία με τη σειρά της προέρχεται από την τουρκική κατάληξη -ce ή -çe. Η λέξη ce ή ca, από την οποία προέρχονται οι μορφές των καταλήξεων -ce, -ca, -ça, -çe, είναι περσική, σημαίνει "τόπος" και προστίθεται ως δεύτερο συνθετικό τοπωνυμίων⁵². Έτσι, στην περίπτωση μας, η κατάληξη -ce ή -çe έχει προστεθεί στο θέμα Σαρακίν- της λέξης Σαρακηνός, με αποτέλεσμα να μας δώσει πρώτα τον τόπο π. χ. *"Sarakince" ή *"Sarakinçe", δηλαδή *"Σαρακινόπος" ή *"Σαρακινόχωρι". Απ' αυτό προέκυψε μετά το πατριδωνυμικό ΕΠ Σαρακίντσης, με το οποίο δηλώνεται ότι ο έχων το ΕΠ αυτό κατάγεται, προέρχεται ή ανήκει σ' αυτόν τον τόπο [Σαρακίντσης < Σαρακίν- + -τσης < τουρκ. -ce ή -çe].

5.2.2.1. Στον εκλογικό κατάλογο της κοινότητας "Νέα Πέλλα" Αταλάντης

49. Σταλίδης Κ. Γ., *Η Αγία Τριάδα Εδέσσης*, Έδεσσα 1979, σ. 17-20, όπου και σχετική βιβλιογραφία.

50. Σταλίδης Κ. Γ., Κώδιξ, ό τό πρώτον συστηθείς, άμα τῆ συστήσει τῆς ἑλληνικῆς σχολῆς, ἐν τῆ πολιτεία Βοδενών, ἐν ἔτει, *ΑΨΠΕ'*, Έδεσσα 1979, σ. 55-56, έγγραφο 31, φ. 35α(26-10-1869), στίχ. 3-6.

51. Σταλίδης, Κώδιξ, ό τό πρώτον συστηθείς, ό.π., σ. 75, έγγραφο 34, φ. 47β(01-12-1871), στίχ. 21.

52. Δημητριάδη Β., *Η Κεντρική και Δυτική Μακεδονία κατά τον Εβλιγιά Τσελεμπί*, Θεσσαλονίκη 1973, σ. 64.

του έτους 1915 σώζεται το ονοματεπώνυμο «*Σαρακαντζής Σταύρος Γ. Σαρακαντ. ἐτῶν 80.*»⁵³.

Ίσως, το παραπάνω όνομα να πρόκειται για μορφή του ονόματος Σαρακίντσης, να πρόκειται δηλαδή για αγωνιστή από τους Σαρακινούς που είχε εγκατασταθεί εκεί μετά την καταστροφή της Νάουσας και τους απελευθερωτικούς αγώνες του Έθνους⁵⁴, αφού είναι γνωστό ότι πολλοί κάτοικοι από το χωριό Σαρακηνοί είχαν λάβει μέρος στην Επανάσταση της Νάουσας και σε άλλους απελευθερωτικούς αγώνες του Έθνους⁵⁵. Μετά, πολλοί απ' αυτούς, αλλά και από διάφορα άλλα μέρη, είχαν εγκατασταθεί στον συνοικισμό "Νέα Πέλλα" της Αταλάντης⁵⁶.

5.2.2.2. Το πατριδωνυμικό ΕΠ Σαρακίντσης απαντάται στην Έδεσσα του νομού Πέλλας. Επίσης, σύμφωνα με τους τηλεφωνικούς καταλόγους του ΟΤΕ (β' εξάμηνο 1988), απαντάται στη Θεσσαλονίκη (Περαία, Τούμπα).

5.2.2.3. Σύμφωνα με (ζώσες) μαρτυρίες, οι οικογένειες της Έδεσσας, οι οποίοι φέρουν το όνομα Σαρακίντσης, προέρχονται από το χωριό Σαρακηνοί⁵⁷.

5.2.3. Επίσης, άλλη μορφή ΕΠ, το οποίο σχηματίστηκε ως πατριδωνυμικό, είναι το ΕΠ Σαρακίνης. Αυτό, γλωσσικώς, σχηματίζεται από τη ρίζα Σαρακίν- και την ελληνική παραγωγική κατάληξη -ης, η οποία προστίθεται σε γλωσσικές ρίζες, ώστε να μας δώσει πατριδωνυμικό ΕΠ, με το οποίο δηλώνεται ότι ο έχων

53. Βέλκος Γρηγ., "Ανέκδοτα έγγραφα από το αρχείο του συνοικισμού των Μακεδόνων "Νέα Πέλλα" Αταλάντης", *Μακεδονικά*, Θεσσαλονίκη 1979, τ. 19, σ. 235. Ο τόπος της λέξης κανονικά έπρεπε να είναι στην παραλήγουσα: Σαρακάντζης. Επίσης, η συλλαβή -κα- πιθανώς να έχει προκύψει από υπερωικό -κι- και όχι ουρανικό -κι-. Και σήμερα το επώνυμο Σαρακίντσης ακούγεται και ως Σαρακίντσης (Sarakántsis), δηλαδή με υπερωική φωνητική στο -κ- και κλειστό -α- στη συλλαβή -κι-, αλλά και ως Σαρακίντσης (Sarakintsis) με ουρανική φωνητική στη συλλαβή -κι- (βλ. Τσοπανάκης, *Νεοελληνική Γραμματική*, ό.π., σ. 87-89).

54. Βλ. ενδεικτ. Φιλιππίδου, *Η Επανάσταση*, ό.π., Στουγιαννάκη, *Ιστορία της πόλεως Ναούσης*, ό.π., Χιονίδης Γ. Χ., "Τα γεγονότα εις την περιοχίν Ναούσης – Βεροίας κατά την επανάσταση του 1822 (Προβλήματα κατά την χρονολόγησίν των)", *Μακεδονικά*, Θεσσαλονίκη 1968, τ. 8(1968), σ. 211-221.

55. Βλ. ενδεικτ. Στουγιαννάκη, *Ιστορία της πόλεως Ναούσης*, ό.π., σ. 135.

56. Βλ. ενδεικτ. Χιονίδη Γ. Χ., "Οι εις τα μητρώα των αγωνιστών του 1821 αναγραφόμενοι Μακεδόνες", *Μακεδονικά*, Θεσσαλονίκη 1972, τ. 12, σ. 34-65 (Α. Γάτσος σ. 40), Todorov N.- Trajkov V, *Balgari učastnici v borbite za osvoboždenieto na Gartsija*, Sofia 1971, σ. 133, 203, 733, Βέλκος, "Ανέκδοτα έγγραφα", ό.π.

57. Μουράτογλου Β. Κ., *Παραλειπόμενα*, Θεσσαλονίκη 1996, σ. 9.

το ΕΠ αυτό κατάγεται, προέρχεται ή ανήκει σ' αυτόν τον τόπο [Σαρακίνης ή Σαρακήνης < Σαρακίν- + -ης].

5.2.3.1. Το ΕΠ Σαρακίνης ή Σαρακήνης απαντάται στην Έδεσσα του νομού Πέλλας. Επίσης, απαντάται, σύμφωνα με τους τηλεφωνικούς καταλόγους του ΟΤΕ (β' εξάμηνο 1988), σε πολλά μέρη της Ελλάδας: Αθήνα (Άγ. Ρέντης, Αιγάλεω, Άνω Λιόσια, Αργυρούπολη, Ν. Ερυθραία, Θησείο, Καλλιθέα, Κ. Πατήσια, Κορυδαλλός, Κυψέλη, Παγκράτι, Παλλήνη, Περιστέρι, Πετρούπολη), Αίγιο, Αμαλιάδα, Δράμα, Ζάκυνθος, Θεσσαλονίκη (Περαία, Τούμπα), Πάτρα, Πειραιάς, Πύργος, Φλώρινα κ.α.

5.2.3.2. Είναι το πιο πολυσύχναστο από όλα τα αναφερόμενα πατριδωνυμικά ΕΠ με το θέμα Σαρακιν-. Αυτό δικαιολογείται, επειδή στην Ελλάδα έχουμε πολλά τοπωνύμια – οικωνύμια με γλωσσικό θέμα Σαρακιν- (Σαρακηνοί, Σαρακήνα, Σαρακηνή, Σαρακήνι, Σαρακήνικο, Σαρακηνό, Σαρακηνός κ.ά.)⁵⁸.

Από το ΕΠ Σαρακίνης προέρχεται και το ΕΠ Σαρακινίδης [Σαρακινίδης < Σαρακιν- + -ίδης].

Το ΕΠ Σαρακινίδης απαντάται στα Γιαννιτσά του νομού Πέλλας. Απαντάται επίσης, σύμφωνα με τους τηλεφωνικούς καταλόγους του ΟΤΕ (β' εξάμηνο 1988), στα εξής μέρη: Αθήνα (Ν. Ιωνία, Τζιτζιφιές), Βέροια, Θεσσαλονίκη (Νεάπολη, Περαία, Τούμπα), Μουριές Κιλκίς, Σοχός κ.α.

5.2.4. Το ΕΠ *Σαρακινοβλής δεν απαντάται πουθενά. Ενώ έχουμε το αντίστοιχο ΕΠ Σαμακοβλής ή Σαμοκοβλής, αυτός δηλαδή που κατάγεται ή από το χωριό Σαμάκοβο (σημ. όνομα Δωμάτια⁵⁹) του νομού Καβάλας⁶⁰ ή από την πόλη Σάποκον (Σαμόκοβο) της Βουλγαρίας, η οποία βρίσκεται 60 χιλιόμετρα περίπου νότια από τη Σόφια⁶¹. Μάλιστα, έχουμε ακόμη και Παναγία με το όνομα

58. Βλ. ενδεικτ. *Λεξικόν των δήμων*, ό.π., σ. 144, *Μεγάλη Ελληνική Εγκυκλοπαίδεια Πυρσός*, Αθήνα 1933, τ. ΚΑ', σ. 555, όπου συγκεντρωμένα ομώνυμα λήμματα, Θανόπουλος Γ. Ι., "Τοπωνύμια προερχόμενα από τη λέξη Σαρακηνός στα νησιά του Αιγαίου", *Ονόματα*, Αθήνα 1994, τ. 14, σ. 143-148, Θανόπουλος Γ. Ι., "Το τοπωνύμιο Σαρακίνη της Αρκαδίας", *Ονόματα*, Αθήνα 1988, τ. 12, σ. 196-198, Μίντσης Γ., "Το οικωνύμιο Σαρακηνοί (οι) της Αλμωπίας. (Ονοματολογική Προσέγγιση)". *Βυζαντιανά*, Θεσσαλονίκη 1997, τ. 17, σ. 195-196, όπου είναι συγκεντρωμένα πολλά παρόμοια ονόματα.

59. *Λεξικόν των δήμων*, ό.π., σ. 48-49, Χαλκιοπούλου, *Η Μακεδονία*, ό.π., σ. 26.

60. *Υδρία*, τ. 46, σ. 384.

61. Mičev N. – Koledarov P., *Rečnik na selištata i selištne imena v Bǎlgarija 1878-1987*, Sofia 1989, σ. 236, *Geografski rečnik na Bǎlgarija, Sofia 1980*, σ. 424.

Παναγία Σαμακοβλιώτισσα⁶².

5.2.5. Επίσης, δεν απαντάται πουθενά και το ΕΠ *Σαρακινόβτσης.

Τα δύο τελευταία ΕΠ *Σαρακινοβλής και *Σαρακινόβτσης θα μπορούσαν να δικαιολογηθούν με τον εξής γλωσσικό σχηματισμό: 1. *Σαρακινοβλής < Σαρακίνοβ-(ο) + -λής < -li], 2. *Σαρακινόβτσης < Σαρακίνοβ-(ο) + -τσης < τουρκ. -ce ή -çe].

5.2.6. Επίσης, ΕΠ με τις μορφές Sarakipov (Саракипов) και Sarakinski (Саракински) απαντώνται και στη Βουλγαρία⁶³.

6. Ετυμολογία

6.1. Ετυμολογία του ονόματος Σαρακηνός

Σύμφωνα με τις έρευνες, το όνομα Σαρακηνός προέρχεται από την αραβική λέξη sarqī "ανατολίτης"⁶⁴. Αυτή με τη σειρά της προέρχεται από την αραβική λέξη sarq "ανατολή ηλίου"⁶⁵. Υπάρχει, μάλιστα, και sarqī muṣarāṣ "βορειοανατολικός άνεμος"⁶⁶ [ελνστ. Σαρακηνός < αραβ sarqī "ανατολίτης"].

Σαρακηνοί είναι ονομασία νομαδικού φύλου της βορειοδυτικής Αραβίας, η οποία κατά τους μέσους χρόνους είχε επεκταθεί σχεδόν σε όλους τους μουσουλμάνους της Αραβίας⁶⁷.

62. Καρέλης Δημ., *Προσωνύμια της Παναγίας*, Εκδόσεις ΡΟΠΤΡΟΝ, Αθήνα 1990, σ. 62.

63. Ilčev St., *Rečnik na ličnite i familni imena u Bǎlgarite*, Sofia 1989, σ. 236.

64. *Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής*, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης. Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών. [Ίδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη], Θεσσαλονίκη 1998, σ. 1196, Cortelazzo M. – Zolli P., *Dizionario etimologico della lingua italiana*, Bologna 1999, τ. 5, σ. 1129, Le Robert, *Dictionnaire historique de la langue française*, Paris 1998, τ. 3, σ. 3386-3387. Κατά τον εκκλησιαστικό ιστοριογράφο Σωζομενό (±400±450) ονομάστηκαν Σαρακηνοί, λόγω της καταγωγής των από τη γυναίκα του Αβραάμ, Σάρα. Υπάρχει και η άποψη ότι η λέξη Σαρακηνός προέρχεται από την αραβική λέξη sarāka "ληστεία" (*Μεγάλη Ελληνική Εγκυκλοπαίδεια Πυρσός*, Αθήνα 1933, τ. ΚΑ', σ. 555, *Πάπυρος Λαρούς Μπριτάννικα*, Αθήνα 1992, τ. 53, σ. 183), καθώς επίσης και από το μεσν. λατιν. Sarracenus "όνομα φυλής της Αραβίας" (*Ανδριώτης, Ετυμολογικό Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής*, ό.π., σ. 316).

65. Μπαμπινιώτη Γ., *Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας*, Αθήνα 1998, σ. 1589, *Turško-Bǎlgarski Rečnik*, ό.π., σ. 523, Tuğlaci, *Grand dictionnaire turc-français*, ό.π., σ. 663.

66. Kahane H. – R., *The Lingua Franca in the Levant. Turkish Nautical terms of Italian and Greek Origin*, Urbana 1958, σ. 167(193).

67. *Πάπυρος Λαρούς Μπριτάννικα*, Αθήνα 1992, τ. 53, σ. 183.

Με το πέρασμα του χρόνου και την προοδευτική εξειδίκευση των εννοιών, λόγω των ληστρικών επιδρομών, στις οποίες επιδίδονταν, η λέξη Σαρακηνός στην ελληνική ιστορία και συνείδηση σημαίνει πειρατής, αιρετικός, άπιστος, δαιμονικός κ. ά.⁶⁸.

6.2. Προταθείσες ετυμολογίες για το τοπωνύμιο – οικωνύμιο Σαρακηνοί

Για την ιστορικογλωσσική προσέγγιση του τοπωνυμίου – οικωνυμίου Σαρακηνοί του νομού Πέλλας έχουν προταθεί μέχρι τώρα οι δύο παρακάτω απόψεις:

6.2.1. Ο πρώτος ερευνητής, ο οποίος έχει ασχοληθεί με την ιστορικογλωσσική θεώρηση του οικωνυμίου Σαρακηνοί, είναι ο Εδεσσαίος Γεώργιος Ι. Μίντσης⁶⁹.

Σχετικά με την ετυμολογική προσέγγιση του οικωνυμίου, σύμφωνα με την προταθείσα άποψή του, ο Γεώργιος Ι. Μίντσης ορθώς αποκλείει, για λόγους ιστορικούς, την εγκατάσταση σκλάβων Σαρακηνών στην περιοχή. Επίσης, ορθώς δεν δέχεται και τον τοπικό θρύλο περί εγκαταστάσεως Σαρακηνών στην περιοχή του χωριού Σαρακηνοί⁷⁰, από τους οποίους να έχει πάρει πιθανώς το όνομά του το χωριό.

Όμως, σχετικά με το παραπάνω όνομα, δέχεται τα εξής: «Από κάποιον, λοιπόν, στο όνομα Σαρακηνό πιθανόν να έλαβε και το χωριό Σαρακηνοί της Αλμωπίας το όνομά του (Σαρακηνοί < Σαρακήνοβο < Σαρακηνός = μαύρος), δηλαδή το τοπωνύμιο Σαρακηνοί δεν έχει άμεση ιστορική, αλλά μόνο έμμεση – ετυμολογική σχέση με τους Σαρακηνούς πειρατές»⁷¹.

Την άποψή του αυτή ο Γεώργιος Ι. Μίντσης την ενισχύει με την πληροφορία της Άννας Κομνηνής (1083-1148), ότι δηλαδή, κατά τον πόλεμο Βυζαντινών και Νορμανδών, ο γιος τού Ροβέρτου Γυισκάρδου, Βοημούνδος καταλαμβάνει κα-

68. Ημέλλου Στ. Δ., *Η περί πειρατών λαϊκή παράδοση*, Αθήνα 1968, Ημέλλου Στ. Δ., "Η δαιμονοποίηση των Σαρακηνών εν Κρήτη", *Επετηρίς Κέντρου Ερεύνης Ελληνικής Λαογραφίας*, Αθήνα 1969, τ. Κ-ΚΑ' (1967-1968), σ. 113-129, Ημέλλου Στ. Δ., *Λαογραφικά*, τ. Α'. Δημώδεις παραδόσεις, Αθήνα 1988, σ. 104-115, *Μεγάλη Ελληνική Εγκυκλοπαίδεια Πυρσός*, Αθήνα 1933, σ. 555.

69. Μίντσης Γ., "Το οικωνύμιο Σαρακηνοί (οι) της Αλμωπίας. (Ονοματολογική Προσέγγιση)", *Βυζαντικά*, Θεσσαλονίκη 1997, τ. 17, σ. 191-205.

70. Μίντσης, "Το οικωνύμιο Σαρακηνοί", ό.π., σ. 198-199.

71. Μίντσης, "Το οικωνύμιο Σαρακηνοί", ό.π., σ. 197-198.

τά το έτος 1082 την περιοχή Μογλενών (Αλμωπία) και αφήνει στο εκεί κάστρο⁷² πολλούς στρατιώτες με επικεφαλής «*κόμητά τινα Σαρακηνόν ἔξ ἔπωνυμίας καλούμενον*». Αυτός ο Σαρακηνός λίγο αργότερα φονεύεται, μετά από σύγκρουση με τον Βυζαντινό Μέγα Δομέστικο Γρηγόριο Πακουριανό⁷³.

Τελειώνοντας τη μελέτη του, ο Γεώργιος Ι. Μίντσης δέχεται ότι το όνομά του το χωριό Σαρακηνοί μπορεί να το έλαβε είτε από τον στρατιωτικό του νορμανδικού στρατού Σαρακηνό είτε από τους στρατιώτες του Σαρακηνού, οι οποίοι είχαν αιχμαλωτισθεί και είχαν εκτοπισθεί στο συγκεκριμένο χωριό. Ωστόσο, για την πρότασή του αυτή δεν είναι απολύτως βέβαιος⁷⁴.

6.2.2. Ο δεύτερος ερευνητής, ο οποίος έχει ασχοληθεί με την ιστορικογλωσσική θεώρηση του οικωνυμίου Σαρακηνοί, είναι ο Εδεσσαίος Γεώργιος Τουσίμης⁷⁵.

Ο Γεώργιος Τουσίμης ορθώς ισχυρίζεται ότι το όνομα Σαρακηνοί δεν υπονοεί κατάκτηση της περιοχής από Σαρακηνούς, επειδή δεν μαρτυρείται τέτοιο ιστορικό γεγονός στην περιοχή, και για την γλωσσική του προσέγγιση προτείνει δύο απόψεις:

6.2.2.1. Κατά την πρώτη άποψη, στηριζόμενος κι ο ίδιος στις ίδιες πληροφορίες, τις οποίες μας δίνει η Άννα Κομνηνή, δέχεται ότι όταν «*ο αρχηγός των Βυζαντινών Μέγας Δομέστικος Παγκουριανός πληροφορείται ότι απήλθε ο Βοημούνδος, καταλαμβάνει τα Μογλαινά, συλλαμβάνει και αποκτείνει τον κόμητα Σαρακηνό και καταστρέφει τελείως το καστέλλι του*»⁷⁶.

Συνεχίζοντας την πρώτη πρότασή του, αναφέρει: «*Ίδου λοιπόν μία αδειάσειστη μαρτυρία ότι στα Μογλαινά υπήρχε οχυρό φρούριο των Νορμανδών, που το διοικούσε Νορμανδός κόμης ονόματι Σαρακηνός και το οποίον κατεστράφη τελείως από τους Βυζαντινούς. Δηλαδή το όνομα Σαρακηνός έπαιξε κάποιον ιστορικό ρόλο στα βυζαντινά Μογλαινά*»⁷⁷.

72. Για το κάστρο αυτό βλ. ενδεικτ. Ευγενίδου Δ., "Το κάστρο της Χρυσής και το θέμα των Μογλενών", *Αμητός. Τιμητικός τόμος για τον καθηγητή Μ. Ανδρόνικο*, Θεσσαλονίκη 1986, σ. 325-342, όπου και σχετική βιβλιογραφία.

73. Άννα Κομνηνή, III, 22-23.

74. Μίντσης, "Το οικωνύμιο Σαρακηνοί", ό.π., σ. 201-203.

75. Τουσίμης Γ., "Χωρίον Σαρακηνοί: Ετυμολογική προσέγγιση", εφ. *Εδεσσαϊκή*, φ. 1753(05-04-1997), σ. 6.

76. Τουσίμης, "Χωρίον Σαρακηνοί", ό.π., σ. 6.

77. Τουσίμης, "Χωρίον Σαρακηνοί", ό.π., σ. 6.

Συνεχίζοντας τις σκέψεις του για την πρώτη του πρόταση, συμπεραίνει: «Με την επιφύλαξη ότι το νορμανδικό καστέλλιον δεν ταυτίζεται με το γνωστό από άλλες πηγές κάστρο των Μογλαινών, το οποίον σημειωτέον εντοπίζεται κοντά στη σημερινή Χρυσή της Αλμωπίας, δεν είναι διόλου απίθανο το νορμανδικό καστέλλιον να ευρίσκετο στο σημείο των σημερινών Σαρακηνών, δεδομένου ότι το σημείο αυτό είχε στρατηγική σημασία δια τους Νορμανδούς [...] Επιπλέον, δε, με τα δεδομένα αυτά δεν είναι απίθανο, μετά την καταστροφή του καστελλίου, το όνομα του κυριάρχου να επηρέασε την τοπωνυμία»⁷⁸.

Τελειώνοντας, ο Γεώργιος Τουσίμης, σύμφωνα με την πρώτη του εκδοχή, συμπεραίνει: «Δηλαδή ονοματοθέτης του κάστρου και της περιοχής είναι ο Νορμανδός κόμης Σαρακηνός»⁷⁹.

6.2.2.2. Η δεύτερη εκδοχή για την προέλευση του ονόματος του οικωνυμίου Σαρακηνοί, την οποία υποστηρίζει ο Γεώργιος Τουσίμης, στηρίζεται στο συναξάρι του βίου του επισκόπου Μογλενών Ιλαρίωνος (1134-1164)⁸⁰, ο οποίος είναι συνδεδεμένος με τους θρησκευτικούς αγώνες του εναντίον των αιρετικών (Βογόμιοι, Μανιχαίοι, Αρμένιοι μονοφυσίτες κ.ά)⁸¹, οι οποίοι, σύμφωνα με

78. Τουσίμη, "Χωρίον Σαρακηνοί", ό.π., σ. 6.

79. Τουσίμη, "Χωρίον Σαρακηνοί", ό.π., σ. 6.

80. Τουσίμη Γ., "Συμβολή στην ιστορικο-εκκλησιαστική θεώρηση των βυζαντινών και μεταβυζαντινών Μογλενών", ό.π., σ. 26, Φραγκάκου Ιωήλ, *Ο Άγιος Ιλαρίων Επίσκοπος Μογλενών*, Έδεσσα 1998, όπου και σχετική βιβλιογραφία, Τουσίμη Γ., "Άγιος Ιλαρίων, Επίσκοπος Μογλενών", εφ. *Έδεσσαϊκή*, φ. 1843(24-12-1998), σ. 10, Τουσίμη Γ., "Επισκοπή και Επίσκοποι Σθλανίτης", *Φίλιππος*, Γιαννιτσά 2000, τεύχ. 27, σ. 7-12.

81. Για τους Βογόμιους και τους Παυλικιανούς και τις αιρέσεις τους βλ. ενδεικτ. Καραγιαννόπουλου Ιω. Ε., *Ιστορία Βυζαντινού Κράτους*, Θεσσαλονίκη 1976, τ. 2, σ. 360, όπου και βιβλιογραφία, Ostrogorsky G., *Ιστορία του Βυζαντινού Κράτους*, τ. 2 (Αθήνα 1979), σ. 87, 145-146, τ. 3 (Αθήνα 1981), σ. 23, 39, 80, "Ο Βογομιλισμός", *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, Εκδοτική Αθηνών, τ. Θ', Αθήνα 1979, σ. 374-375, *Θρησκευτική και Ηθική Εγκυκλοπαίδεια*, Αθήνα 1963, τ. 3, σ. 945-946, όπου και σχετική βιβλιογραφία, Ivanov J., *Bogomilski knigi i legendi*, Sofia 1925¹, Sofia 1970², *Rečnik na Bǎlgarskija Ezik*, Sofia 1977, τ. 1, σ. 693, "Παυλικιανοί και Βογόμιοι", *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα 1979, τ. Η', σ. 258-259, "Η αίρεση των Παυλικιανών", *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, Εκδοτική Αθηνών, τ. Η', Αθήνα 1979, σ. 60-63, Αναστασίου Ι., *Οι Παυλικιανοί. Η ιστορία και η διδασκαλία των από της εμφάνισέως μέχρι των νεωτέρων χρόνων*, Αθήνα 1959, Αναστασίου Ι., *Οι Παυλικιανοί εις την Βαλκανικήν κατά την περίοδον της Τουρκοκρατίας*, Θεσσαλονίκη 1960, όπου και σχετική βιβλιογραφία, *Θρησκευτική και Ηθική Εγκυκλοπαίδεια*, Αθήνα 1967, τ. 10, σ. 167-169, όπου και σχετική βιβλιογραφία, Καραγιαννόπουλου Ιω. Ε.,

τον βίο του αγίου, ήταν τότε εγκατεστημένοι στην περιοχή Μογλενών. Και, όπως συνεχίζει ο Γεώργιος Τουσίμης, ο Ιλαρίων "Επανάφερε όλους τους αιρετικούς στην Ορθοδοξία, εκτός από ένα υπόλειμμα σε ένα ακραίο σημείο της επισκοπής"⁸².

Και, στηριζόμενος στην άποψη των Βυζαντινών συγγραφέων, αλλά και στις λαϊκές δοξασίες ότι η λέξη "Σαρακηνοί" είναι οι αλλόπιστοι, οι ετερόδοξοι, οι άπιστοι, οι δαιμονόπληκτοι, οι αιρετικοί κ.ά., τονίζει: "Εφόσον, λοιπόν, με τον όρο "Σαρακηνός" εκλούντο γενικά οι αλλόπιστοι αιρετικοί, δεν αποκλείεται διόλου, και τα εντός της επισκοπής Μογλαινών αιρετικά υπολείμματα να αποκαλούντο με τον ίδιο όρο "Σαρακηνοί"⁸³.

Κι έτσι, «Υπό την προϋπόθεση ότι και οι αιρετικοί των Μογλαινών αποκαλούντο Σαρακηνοί, με την βοήθεια και πάλι της καταλήξεως –οβο μπορούμε να πούμε προσδιορίζονταν ο τόπος, όπου βιούσαν τα βογομιλικά και αιρετικά υπολείμματα των Μογλαινών»⁸⁴.

Ο Γεώργιος Τουσίμης για το τοπωνύμιο – οικωνύμιο αυτό, ως καταληκτικό συμπέρασμα, προτείνει: «το τοπωνύμιο Σαρακίνοβο και μετέπειτα Σαρακηνοί απηχεί είτε επώνυμο κυρίαρχο της περιοχής, είτε θρησκευτική βυζαντινή παράδοση των Μογλαινών»⁸⁵.

Όμως, δεν είναι απολύτως βέβαιος γι' αυτές τις δύο εκδοχές που προτείνει, γι' αυτό και τελειώνοντας αναφέρει: «Το σημείωμα αυτό, ασφαλώς, δεν εξαντλεί ούτε θέτει οριστική σφραγίδα στο τοπωνυμικό αυτό πρόβλημα της περιοχής μας. Απλά, διατυπώνει δύο πιθανές εκδοχές, οι οποίες, εννοείται, χρήζουν και παραπέρα επιστημονικής επεξεργασίας»⁸⁶.

Ιστορία Βυζαντινού Κράτους, Θεσσαλονίκη 1976, τ. 2, σ. 234, 253, 254, 256, 260, 285-287, 360, όπου και βιβλιογραφία, Ostrogorsky G., *Ιστορία του Βυζαντινού Κράτους*, Αθήνα 1979, τ. 2, σ. 25, 87, 95, 113, 145, Zlatarski V., *Istorija na bǎlgarskata đaržava prez srednite vekove*, τ. 1, μέρος 2(Sofia 1971), σ. 86, 528-535, 537-538, 541, τ. 2(Sofia 1934, φωτοτ. επανέκδοση Sofia 1972), σ. 179, 352-354, 356, 358-366, 407, τ. 3(Sofia 1940, φωτοτ. επανέκδοση Sofia 1972), σ. 26-27, 416, 237, 265, 292-303, 403 (στα βουλγαρικά).

82. Τουσίμη, "Χωρίον Σαρακηνοί", ό.π., σ. 6.

83. Τουσίμη, "Χωρίον Σαρακηνοί", ό.π., σ. 6.

84. Τουσίμη, "Χωρίον Σαρακηνοί", ό.π., σ. 6.

85. Τουσίμη, "Χωρίον Σαρακηνοί", ό.π., σ. 6.

86. Τουσίμη, "Χωρίον Σαρακηνοί", ό.π., σ. 6.

7. Προτεινόμενη ετυμολογία

Κατά τη γνώμη μου, ορθώς οι δύο παραπάνω ερευνητές Γ. Ι. Μίντσης και Γ. Τουσίμης ανάγουν την προέλευση του ονόματος του τοπωνυμίου – οικωνυμίου Σαρακηνοί (Σαρακίνοβο) κατά τη βυζαντινή περίοδο. Και ορθώς διατυπώνουν τελικές επιφυλάξεις στις ιστορικογλωσσικές προτάσεις τους.

Ωστόσο, τις επιφυλάξεις των δύο παραπάνω ερευνητών αίρουν, κατά τη γνώμη μου, οι πληροφορίες, οι οποίες προέρχονται από ένα άλλο κείμενο της ύστερης βυζαντινής περιόδου.

Σε δωρητήριο έγγραφο δηλαδή, το οποίο χρονολογείται στο χρονικό διάστημα "6839/ Σεπτέμβριος 1384 - Αύγουστος 1385"⁸⁷ ή "Μάρτιος, ινδ. 9, έτ. 6893 (1385)"⁸⁸, ο τότε διοικητής της Έδεσσας Νικόλαος Παγάσης ο Βαλδουβίνος αφιερώνει στην Ιερά Μονή Αγίου Παύλου του Αγίου Όρους, όπου είναι ηγούμενος ο αδελφός του Αρσένιος (κατά κόσμον Αντώνιος Παγάσης), την Ιερά Μονή Μεσσησιαώτισσας⁸⁹, την οποία είχε ανεγείρει "ἐκ βάθρων αὐτῶν"⁹⁰ ο πεθερός του Ροδοσλάβος Χλάπενος⁹¹.

Σύμφωνα με τις έρευνες, η Ιερά Μονή Μεσσησιαώτισσας τοποθετείται κο-

87. Binon St., *Les origines légendaires et l'histoire de Xéropotamou et de Saint - Paul de l' Athos. Étude diplomatique et critique*, Louvain 1942, σ. 265-268.

88. Χρυσοχοϊδη Κρ., "Ιερά Μονή του Αγίου Παύλου. Κατάλογος του Αρχείου", *Σύμμεικτα*, τ. 4(1981), σ. 274-276, ΠΙΝ. 7.

89. Subotič Goiko, "Le monastère de la Vierge Mésonisiōtissa", *Recueil des travaux de l' Institut d' études byzantines*, Beograd 1987, No XXIV, σ. 125-171 (στα σερβικά με γαλλική περίληψη), βλ. και Σταλίδης Γ. Κ., "Ο ιερός ναός του Γενεθλίου της Θεοτόκου στο χωριό Νησί του νομού Πέλλας", *ΙΘ' Πανελλήνιο Ιστορικό Συνέδριο (29-31 Μαΐου 1998)*, Πρακτικά, Θεσσαλονίκη 1999, τ. ΙΘ', σ. 405-418, Σταλίδης Κ. Γ., *Κάπως έτσι*. Παραδόσεις, Έδεσσα 1980, σ. 25-29.

90. Každan A. P., "Dva pozdnevizantijskih akta iz sobranija P. I. Sevastjanova", *Vizantijskij Vremennik*, Moskva 1949, τ. II (XXVII), σ. 319, στίχ. 12.

91. Για τον Ροδοσλάβο Χλάπενο στην περιοχή βλ. ενδεικτικ. Σταλίδης Κ. Γ., *Η Έδεσσα στα Χρόνια της Τουρκοκρατίας. 14ος αι. - 1912. Τόμος Πρώτος*, Έδεσσα 1988, σ. 87-94, όπου σχετική βιβλιογραφία, Χιονίδη Γ. Χ., *Ιστορία της Βεροίας. Της πόλεως και της περιοχής. Τόμος Δεύτερος. Βυζαντινοί χρόνοι*, Βέροια 1970, σ. 53-55, όπου και σχετική βιβλιογραφία, Matanov Hr., "Radoslav Hlapen – Souverain feodal en Macedoine meridionale durant le troisieme quart du XIV siecle", *Etudes Balkaniques*, Sofia 1983, τεύχ 4, σ. 68-87, Matanov Hr., "Problems of the state structures in the south – west Balkan lands during the second half of the 14th century", *Etudes Balkaniques*, Sofia 1984, τεύχ. 1, σ. 116-125.

ντά στο σημερινό χωριό του νομού Πέλλας Νησί⁹², το οποίο βρίσκεται νοτιοδυτικά από το χωριό Σαρακηνοί⁹³.

Στο δωρητήριο έγγραφο του Παγάση, ανάμεσα στα άλλα, αναφέρεται ότι αφιερωθέντα κτήματα στην Ιερά Μονή Μεσονησιώτισσας είναι και τα εξής: «καί τό αφιερωθέν άμπέλιον (40) παρά τοῦ Στασηνου μοδίου ένός, καί τό λεγάτον τοῦ Σαρακηνοῦ καί τοῦ καστροφύλακος εκείσε μοδίου ένός, δπερ αφήκεν εις τήν εκκλησίαν μνήμης αὐτῶν ενεκεν»⁹⁴.

Κατά τα βυζαντινά χρόνια η λέξη λεγάτον [< μσν. ληγάτον < λατ. legatum < lego, legare "δωρίζω" < lex "νόμος"] σημαίνει: κληροδότημα, διαθήκη, διαθήκη υπέρ ευαγών ιδρυμάτων⁹⁵, ενώ η λέξη μόδιον ή μόδιος [< λατ. modius] σημαίνει: 1. «Μέτρο χωρητικότητας δημητριακών, ξηρών καρπών και γενικά στεγνών προϊόντων ισοδύναμο με σαράντα λίτρες δημητριακών», 2. «Μονάδα μέτρησης επιφάνειας ίση με σαράντα λίτρες ή διακόσιες τετραγωνικές οργιές»⁹⁶.

Ακόμη, η έκφραση "τό λεγάτον τοῦ Σαρακηνοῦ", εκτός από τη σημασία αφιέρωμα, μπορεί εδώ να είναι και ο τόπος, ο οποίος υπήρξε το αφιέρωμα, όπως προκύπτει από το ανάλογο αφιέρωμα με το όνομα σε γενική πτώση "Μετόχι Σαρακηνοῦ", το οποίο βρίσκεται στον νομό Λασιθίου της Κρήτης και το οποίο μαρτυρείται σε βενετικά έγγραφα και ως «*Mettocchio Sarachinu [...]* το έτος 1610 με 12 σπίτια. Τα σπίτια σήμερα είναι "τρόχαλος" και σώζεται το τοπωνύμιο στου Σαρακηνοῦ τον τρόχαλο⁹⁷, στην περιοχή του χωριού Μέσα Λασιθί»⁹⁸.

Στο ίδιο κείμενο του Παγάση πληροφορούμαστε ότι τα τάματα αυτά προς την Ιερά Μονή της Μεσονησιώτισσας τα κάνει κάποιος με το όνομα Σαρακη-

92. Subotič, "Le monastère de la Vierge Mésonisiótissa", ό.π.

93. Στοιχεία Συστάσεως, ό.π., σ. 174-175.

94. Každan, "Dva pozdnevizantijskih akta", ό.π., σ. 319, στίχ. 39-41.

95. Κριαρά Εμμ., Λεξικό της μεσαιωνικής ελληνικής δημόδους γραμματείας 1100-1669, τ. Θ', Θεσσαλονίκη 1985, σ. 123, Παγκουλλής Κ. Γ., Ασίξεις του Βασιλείου της Κύπρου. Ερμηνευτικό και ετυμολογικό γλωσσάριο, με εισαγωγικό σημείωμα, Λευκωσία 1993, σ. 53, Παπακυριακού - Απέργη Ευαγγελία - Παπακυριακού Άρης, Βασικό Λεξικό ξένων λέξεων της Νέας Ελληνικής, Αθήνα 1997, σ. 215.

96. Κριαρά Εμμ., Λεξικό της μεσαιωνικής ελληνικής δημόδους γραμματείας 1100-1669, Θεσσαλονίκη 1988, τ. Γ', σ. 203-204.

97. Η λ. "τρόχαλος" είναι σωρός λίθων (Σταματάκου Ιωάν., Λεξικόν της Νέας Ελληνικής Γλώσσας, τ. 3, σ. 2751).

98. Υδρία, Αθήνα 1987, τ. 47, σ. 8.

νός, για τον οποίο αναφέρεται και το εξής επιπλέον: «καί τοῦ καστροφύλακος ἐκεῖσε».

Κατά τα βυζαντινά χρόνια "καστροφύλαξ" είναι "Ο φύλακας του κάστρου", ενώ κάστρον σημαίνει: 1. "Φρούριο", 2. "Οχυρωμένη πόλη", 3. "Τοίχος από πέτρες ή πλίνθους που περιβάλλει το σπίτι και την αυλή του"⁹⁹.

Επομένως, ο Σαρακηνός του παραπάνω εγγράφου είναι καστροφύλαξ της περιοχής και αφιερώνει στην Ιερά Μονή Μεσσηνιαώτισσας ένα «λεγάτον [...] μοδίου ενός».

Πότε έγινε αυτή η αφιέρωση του Σαρακηνού προς την Ιερά Μονή Μεσσηνιαώτισσας δεν είναι ακριβώς γνωστό. Όμως, μπορούμε να την εντάξουμε χρονολογικά ανάμεσα στα εξής χρονικά όρια:

1. Κατά τα έτη ±1355 – 1360, έτη κατά τα οποία έχει την εξουσία στην περιοχή αυτή ο Ροδοσλάβος Χλάπενος¹⁰⁰ και κατά τα οποία είχε ανεγείρει «ἐκ βάρων αὐτῶν»¹⁰¹ το μοναστήρι (terminus post quem).

2. Το παραπάνω δωρητήριο έγγραφο του Παγάση εντάσσεται στο χρονικό διάστημα «6839/ Σεπτέμβριος 1384 - Αύγουστος 1385»¹⁰² ή «Μάρτιος, ινδ. 9, έτ. 6893 (1385)»¹⁰³ (terminus ante quem).

Άρα, η ύπαρξη του καστροφύλακος Σαρακηνού, ο οποίος κάνει τάμα στην Παναγία Μεσσηνιαώτισσα, χρονολογείται περίπου κατά τα έτη 1355-1385, δηλαδή μετά τα μέσα του 14ου αιώνα.

Ο Σαρακηνός αυτός, εκτός από καστροφύλαξ, έχει και ακίνητα περιουσιακά στοιχεία, κάποια από τα οποία αφιερώνει στη μονή.

Όπως προκύπτει από τις μέχρι τώρα ανασκαφικές έρευνες στις περιοχές της Αλμωπίας, στην οποία ανήκουν και οι Σαρακηνοί, έχουν αποκαλυφθεί διάφορα αρχαιολογικά ευρήματα κατά τα ρωμαϊκά – πρωτοβυζαντινά χρόνια, αλλά έχουν επισημανθεί ακόμη οικιστικά συγκροτήματα και αγροικίες «που η μελλοντική έρευνα θα αποδείξει κατά πόσο σχετίζονται με ένα ιδιοκτησιακό καθεστώς μεγάλης γαιοκτησίας»¹⁰⁴.

99. Κριαρά Εμμ., *Λεξικό της μεσαιωνικής ελληνικής δημόδους γραμματείας 1100-1669*, Θεσσαλονίκη 1980, τ. Ζ', σ. 385, 386.

100. Σταλίδης, *Η Έδεσσα στα Χρόνια της Τουρκοκρατίας*, ό.π., σ. 90.

101. Každan, "Dva pozdnevizantijskih akta", ό.π., σ. 319, στίχ. 12.

102. Binon, *Les origines légendaires*, ό.π., σ. 265-268.

103. Χρυσοχοϊδη, "Ιερά Μονή του Αγίου Παύλου", ό.π., σ. 274-276, ΠΙΝ. 7.

104. Χρυσοστόμου Αναστασία, *Αρχαία Αλμωπία*, Θεσσαλονίκη 1994, σ. 68.

Τέτοιες γαιοκτησίες υπάρχουν και καθ' όλη τη διάρκεια της βυζαντινής περιόδου και πιθανώς μία τέτοια γαιοκτησία στην ευρύτερη περιοχή του σημερινού χωριού Σαρακηνοί να ανήκε στον παραπάνω καστροφύλακα Σαρακηνό¹⁰⁵.

Κατά τη γνώμη μου, λοιπόν, το όνομα του χωριού Σαρακηνοί προήλθε από τον αναφερόμενο καστροφύλακα Σαρακηνό, ο οποίος είχε στη δικαιοδοσία του, εκτός από τις άλλες περιοχές, και την περιοχή του τοπωνυμίου - οικωνυμίου Σαρακηνοί.

Βεβαίως, δεν γνωρίζουμε πού βρισκόταν αυτό το κάστρο, στο οποίο ήταν καστροφύλαξ ο Σαρακηνός. Οπωσδήποτε όμως η δικαιοδοσία του θα εκτεινόταν στις περιοχές και του σημερινού χωριού του νομού Πέλλας Νησί, στα όρια του οποίου είχε ανεγερθεί "ἐκ βάθρων αὐτῶν"¹⁰⁶ η Παναγία Μεσσησιαιώτισσα, καθώς επίσης και στα όρια του σημερινού χωριού Σαρακηνοί.

Σ' αυτές τις περιοχές θα όριζε και κτήματα, όπως προκύπτει από τη δωρεά του προς την παραπάνω μονή.

Έτσι, η περιοχή, την οποία όριζε ο Σαρακηνός, όπου το κάστρο, τα κτήματα και το "λεγάτον τοῦ Σαρακηνοῦ", αρχικώς έγινε το τοπωνύμιο: του *Σαρακηνοῦ ἢ *Σαρακηνός. Απ' αυτό αργότερα προήλθε το τοπωνύμιο - οικωνύμιο Σαρακίνοβο - Σαρακηνοί.

Κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας, χωρίς να γνωρίζουμε ακριβώς πότε, από το όνομα του Σαρακηνοῦ ἢ Σαρακηνός με την προσθήκη της σλαβικής καταλήξεως -οβο (-ονο), η οποία προστίθεται σε θέματα κύριων ονομάτων¹⁰⁷, προκειμένου να μας δώσει οικωνύμια, δηλαδή κατοικημένους χώρους¹⁰⁸, προήλθε το όνομα του χωριού Σαρακίνοβο [< Σαρακιν-(-ός) + -οβο].

Ο Max Vasmer ορθώς δέχεται ότι το όνομα του χωριού Σαρακίνοβο είναι εκσλαβισμός με την προσθήκη της καταλήξεως -οβο και έχει διαμορφωθεί από ένα ελληνικό όνομα "Σαρακηνός"¹⁰⁹.

Επίσης, και οι Βούλγαροι δέχονται ότι το όνομα Sarakin (Саракин) ἢ

105. Βλ. ενδεικτ. *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα, τ. Ζ'(1978), σ. 297-303, τ. Η'(1979), σ. 197-201, τ. Θ'(1979), σ. 222-226.

106. Každan, "Dva pozdnevizantijskih akta", ό.π., σ. 319, στίχ. 12.

107. Βλ. ενδεικτ. τα βουλγαρικά οικωνύμια Dim-ovo, Dragan-ovo, Kliment-ovo, Mladen-ovo (*Gramatika na Šavremennija Bǎlgarski knižoven ezik. Tom 2/ Morfologija*, Sofia 1983, σ. 75).

108. Λαμψίδη Ι. Θ., Γραμματική της Βουλγαρικής Γλώσσας, Θεσσαλονίκη 1968, σ. 48, *Gramatika na Šavremennija Bǎlgarski knižoven ezik. Tom 2*, ό.π., σ. 75.

109. Vasmer M., *Die Slaven in Griechenland*, Berlin 1941¹, Leipzig 1970², σ. 200.

Saracin (Сарацин) πέρασε στα βουλγαρικά μέσω του ελληνικού ονόματος Σαρακηνός¹¹⁰. Επομένως, δέχονται εμμέσως ότι το όνομα Σαρακίνοβο προήλθε από αρχικό ελληνικό όνομα Σαρακηνός ή Σαρακηνού + κατάληξη -οβο.

Το ότι προϋπήρξε ένα όνομα Σαρακηνός, από το οποίο πήρε το όνομά του το χωριό Σαρακίνοβο, ενισχύεται και από το ότι τα προαναφερθέντα ΕΠ (Σαρακινλής, Σαρακίντσης, Σαρακίνης) έχουν γλωσσικό θέμα Σαρακιν- και όχι Σαρακίνοβ-, πράγμα που δείχνει ότι τα ΕΠ με τις διάφορες καταλήξεις (-ης, -λής, -τσης) έχουν προέλθει από ένα όνομα τοπωνύμιο *Σαρακιν-ός, *Σαρακηνού και όχι από το Σαρακίνοβο, γιατί τότε το πατριδωνυμικό ΕΠ θα ήταν *Σαρακίνοβλής ή *Σαρακινόβτσης, πράγμα το οποίο δεν απαντάται πουθενά στην Ελλάδα ούτε και στη Βουλγαρία¹¹¹.

Πολύ αργότερα, πότε ακριβώς δεν είναι γνωστό, οπωσδήποτε όμως κατά την περίοδο της ύστερης Τουρκοκρατίας, το τοπωνύμιο του *Σαρακηνού ή *Σαρακηνός είχε μετονομασθεί με το όνομα Σαρακίνοβο, επειδή η περιοχή αυτή ανήκε άλλοτε στον Σαρακηνό και επειδή, κατά πάσαν πιθανότητα, εκεί θα είχαν εγκατασταθεί Σλαβόφωνοι ή θα το ανέφεραν μ' αυτό το όνομα στο γλωσσικό τους ιδίωμα οι Σλαβόφωνοι.

Μάλιστα, εάν δεχθούμε ως ορθές τις πληροφορίες του Κ. Μladenov¹¹² και του Σωκρ. Λιάκου¹¹³ (βλ. στο παραπάνω κεφάλαιο: Α.5.1. Ιστορικές μαρτυρίες για το τοπωνύμιο – οικωνύμιο Σαρακηνοί ή Σαρακίνοβο, και συγκεκριμένα στις παραγράφους 5.1.1 και 5.1.2), τότε μπορούμε να πιθανολογήσουμε ότι η αρχή της ιδρύσεως του χωριού Σαρακίνοβο στις περιοχές, οι οποίες παλαιότερα ανήκαν στον Σαρακηνό του παραπάνω βυζαντινού εγγράφου, ανάγεται κατά τον 18ο αιώνα. Και η ίδρυση του χωριού Σαρακίνοβο έγινε σε τόπο, ο οποίος ήταν ήδη γνωστός ως *Σαρακηνός ή *Σαρακηνού, επειδή παλαιότερα ανήκε στον προαναφερθέντα Σαρακηνό.

Άλλωστε, όπως προκύπτει και από τις έρευνες των εδεσσαϊκών ονομάτων,

110. Filipova – Bairova M., *Grăcki zaemki v šavremennija bălgarki ezik*, Sofia 1969, σ. 151, *Rečnik na čuždite dumi v Bălgarskija ezik*, Sofia 1982, σ. 759, Ilčev, *Rečnik na ličnite i familni imena*, ό.π., σ. 236.

111. Βλ. ενδεικτ. Ilčev, *Rečnik na ličnite i familni imena*, ό.π., Zaimov I., *Bălgarski imennik*, Sofia 1994.

112. *Etnografija na Makedonija*, ό.π., σ. 297.

113. Λιάκου, *Τι πράγματι ήσαν οι Σκλαβήνοι*, ό.π., σ. 42.

κατά τον 14ο αιώνα, οπότε καταλαμβάνεται η Έδεσσα και η περιοχή της από τους Τούρκους¹¹⁴, το γλωσσικό υπόστρωμα του χριστιανικού πληθυσμού των κατοίκων της Έδεσσας και της περιοχής, κατά βάση, είναι ελληνικό¹¹⁵.

B. Το τοπωνύμιο – οικωνύμιο Κουτούγερι (το)

1. Θέση.

Το τοπωνύμιο – οικωνύμιο Κουτούγερι βρίσκεται νοτιοανατολικά από την πόλη Έδεσσα, απέχει απ' αυτήν 6.500 μ., έχει υψόμετρο 140 μ. από τη θάλασσα και ανήκει στην επαρχία Έδεσσας του νομού Πέλλας¹¹⁶.

2. Όνομα

Το Κουτούγερι είναι το παλιό όνομα του σημερινού χωριού Καισαριανά (τα)¹¹⁷, το οποίο (Κουτούγερι) απαντά κατά τον 19ο αιώνα, εποχή ακόμη της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας στην περιοχή της Μακεδονίας¹¹⁸ (βλ. παρακάτω το κεφάλαιο: B.5. Ιστορικές μαρτυρίες).

Μετά την απελευθέρωση της περιοχής και την ένταξή της στα όρια του Ελληνικού Κράτους (1912), η αρχική αναγνώριση του χωριού στα επίσημα ελληνικά κρατικά έγγραφα είχε γίνει το έτος 1918 με το όνομα "Κατούγερη", οπότε

114. Σταλίδης, *Η Έδεσσα στα Χρόνια της Τουρκοκρατίας*, ό.π., σ. 95-125.

115. Každan A. P., "Dva pozdnevizantijskih akta", ό.π., σ. 317-321, Σταλίδης Κ. Γ., "Τα εδεσσαϊκά οικογενειακά ονόματα (1382 έως σήμερα). Ιστορική και γλωσσική θεώρηση", *Β' Πανελλήνιο Επιστημονικό Συμπόσιο. Η Έδεσσα και η περιοχή της. Ιστορία και Πολιτισμός* (Έδεσσα, 19, 20, 21 Σεπτεμβρίου 1997), (υπό εκτύπωση).

116. *Στοιχεία συστάσεως*, ό.π., σ. 148-149, *Στη χώρα του Μεγάλου Αλεξάνδρου*, ό.π., σ. 162-163, *Υδρία*, τ. 34, σ. 389, τ. 30, σ. 50, *Πάπυρος Λαρούς Μπριτάνικα*, τ. 31, σ. 182, Simovski, *Naselenite mesta*, ό.π., σ. 171, Σιμόφοσι, *Τα κατοικημένα μέρη*, ό.π., σ. 235.

117. *Στοιχεία συστάσεως*, ό.π., σ. 148-149, Λιάκου, *Τι πράγματι ήσαν οι Σκλαβήνοι*, ό.π., σ. 73, Τουσίμη Γ., "Ιστορική θεώρηση του τοπωνυμίου Κουτούγερι", *Εδεσσαϊκά Χρονικά*, Έδεσσα 1974, τεύχ. 7, σ. 25-28, Μίντσης Γ. Ι., *Ιστορία της Έδεσσας (Εκκλησιαστική και Πολιτική) 1ος - 20ος αι.*, Έδεσσα 1993, σ. 101.

118. Πλαταρίδου Δ., "Εκθεσις τῆς κατά τὴν ἐπαρχίαν Βοδενῶν διανοητικῆς ἀναπτύξεως, Ἐν Κωνσταντινουπόλει 1874, σ. 17, Καραθανάσης Αθ. Ε. – Σατραζάνης Αντ. Δ., *Πρακτικά του Φιλεκαπαιδευτικού Συλλόγου της Έδεσσας (1872-1874)*, Θεσσαλονίκη 1991, σ. 100, 118, Κάνσον, *Izbrani proizvedenija*, ό.π., τ. 2, σ. 450, Κάνσον, *Makedonija*, ό.π., σ. 150.

και είχε ενταχθεί ως συνοικισμός στο μεγαλύτερο γεωγραφικό σύνολο με την ονομασία "Κοινότης Εδέσσης" (Β.Δ. 3-5-1918, ΦΕΚ. Α 98/1918)¹¹⁹, ενώ το έτος 1926 ο συνοικισμός "Κατούγερη" του "Δήμου Εδέσσης" μετονομάζεται πλέον ως "Καισαριανά" (Β.Δ. 15-11-1926, ΦΕΚ. Α 413/1926)¹²⁰.

Ο συνοικισμός είχε μετονομασθεί ως "Καισαριανά", επειδή οι περισσότεροι πρόσφυγες, οι οποίοι είχαν εγκατασταθεί σ' αυτόν μετά τη μικρασιατική καταστροφή¹²¹, προέρχονταν κυρίως από την περιοχή Καισάρεια της Μ. Ασίας¹²². Επίσης, στο Κουτούγερι έχουν εγκατασταθεί προσφυγικές οικογένειες και από άλλες περιοχές της Μ. Ασίας (Αμάσεια, Τραπεζούντα, Σκαμνιές κ.ά.)¹²³.

3. Διοικητική ένταξη

3.1. Σύμφωνα με την τουρκική διοικητική οργάνωση, κατά τα τέλη του 19ου αιώνα και μέχρι την απελευθέρωση της περιοχής (1912), το Κουτούγερι διοικητικώς ανήκει στο βιλαέτι Θεσσαλονίκης, στο σαντζάκι Θεσσαλονίκης και στον καζά Βοδενών (Έδεσσας)¹²⁴, ενώ εκκλησιαστικώς υπάγεται στην τότε Ιερά Μητρόπολη Βοδενών¹²⁵.

3.2. Σήμερα (2000), διοικητικώς ανήκει στον Δήμο Έδεσσας του νομού Πέλλας, ενώ εκκλησιαστικώς υπάγεται στην Ιερά Μητρόπολη Εδέσσης, Πέλλης και Αλμωπίας.

4. Πληθυσμός

Για τον πληθυσμό του χωριού Κουτούγερι - Καισαριανά από τα τέλη του 19ου αιώνα μέχρι σήμερα (2000) γνωρίζουμε τα παρακάτω:

4.1. Την πρώτη γνωστή μαρτυρία για τον πληθυσμό του χωριού μάς τη δίνει ο τότε γραμματέας του Φιλεκπαιδευτικού Συλλόγου Βοδενών (Έδεσσας)¹²⁶ Δη-

119. *Στοιχεία συστάσεως*, ό.π., σ. 148.

120. *Στοιχεία συστάσεως*, ό.π., σ. 149.

121. Simovski, *Naselenite mesta*, ό.π., σ. 171, Σιμόφσκι, *Τα κατοκημένα μέρη*, ό.π., σ. 235.

122. *Στη χώρα του Μεγάλου Αλεξάνδρου*, ό.π., σ. 162-163.

123. Σμυρλής Μαν., κάτοικος Καισαριανών (22-10-2000). Οι γονείς του είχαν εγκατασταθεί στο Κουτούγερι από τις Σκαμνιές της Μ. Ασίας.

124. Χαλκιοπούλου, *Η Μακεδονία*, ό.π., σ. 23, Κάντσον, *Izbrani proizvedenija*, ό.π., τ. 2, σ. 448, Κάντσον, *Makedonija*, ό.π., σ. 148, Brancoff, *La Macedoine*, ό.π., σ. 190-191.

125. Πλαταρίδου, *Έκθεσις*, ό.π., σ. 17, Καραθανάσης - Σατραζάνης, *Πρακτικά*, ό.π., σ. 100, 118, 150.

126. Σταλίδης Κ. Γ., "Ο Φιλεκπαιδευτικός Σύλλογος Βοδενών", *Έδεσσαϊκά Χρονικά*, Έδεσσα

μήτριος Πλαταρίδης το έτος 1874, ο οποίος αναφέρει ότι το Κουτούγερι είναι τσιφλίκι και κατοικείται: «*ὑπό 8 οἰκογενειῶν Χριστιανῶν*»¹²⁷.

4.2. Ο Βούλγαρος Vasil Kānčov αναφέρει το έτος 1900 ότι στο Κουτούγερι κατοικούν 60 χριστιανοί και σ' αυτό δεν υπάρχουν Τούρκοι¹²⁸.

4.3. Το έτος 1905 ο D. M. Brancoff αναφέρει ότι στο Κουτούγερι υπάρχουν συνολικά 48 κάτοικοι Ορθόδοξοι Πατριαρχικοί¹²⁹.

4.4. Ο προξενικός γραμματέας Αθ. Χαλκιοπούλου το έτος 1910 αναφέρει: "Κουτούγερι, 40 ὀρθόδοξοι Ἕλληνες"¹³⁰.

4.5. Λίγο μετά την απελευθέρωση του χωριού και την ένταξή του στα διοικητικά όρια του Ελληνικού Κράτους (1912), ο τότε «*Διοικητικός Ἐπίτροπος Βοδενῶν*» σε αναφορά του «*Πρός τόν Νομάρχην Θεσσαλονίκης*» με ημερομηνία «*Ἐν Ἐδέσση τῇ 21 Αὐγούστου 1913*» αναφέρει ότι το Κουτούγερι είναι τσιφλίκι «*ἔχον 10 κατοίκους*»¹³¹.

Επίσης, ο ίδιος σε επισυναπτόμενο έγγραφο στην παραπάνω αναφορά με τίτλο "Πίναξ/ Στατιστικός τοῦ πληθυσμοῦ τῆς ἀπογραφῆς τοῦ ἔτους 1913" της Επαρχίας Βοδενῶν αναφέρει ότι το Κουτούγερι κατοικείται από "[*Ἄρρηνες*] 12 [*Θήλεις*] 10 [*Ὀλικόν ἄθροισμα*] 22", ενώ κάνει και συμπληρωματική παρατήρηση, στην οποία σημειώνει ότι, σύμφωνα με την τουρκική στατιστική του έτους 1909, το τσιφλίκι Κουτούγερι έχει «*κατά Ν[ομάρχην] 44, κατά διδ[ασκάλους] 10 Ἄθιγγάνους Χριστιανούς κατοίκους*»¹³².

4.6. Ο Εδεσσαίος Ευ. Δ. Γιούσσης σε άρθρο του στην εδεσσαϊκή εφημερίδα Νέα Ἐδεσσα με ημερομηνία 10 Οκτωβρίου 1921 αναφέρει ότι το Κουτούγερι πρὶν ἀπὸ τὸ ἔτος 1821 «*κατοικεῖτο ἀπὸ 80 οἰκογενείας*»¹³³.

4.7. Σύμφωνα με τις νεότερες στατιστικές μαρτυρίες, ο συνοικισμός Κουτούγερι το έτος 1920 αριθμεί 18 κατοίκους, το έτος 1928, μετά τη μετονομασία

1975, τεύχ. 8, σ. 10-23.

127. Πλαταρίδου, *Ἐκθεσις*, ὁ.π., σ. 17, Καραθανάσης – Σατραζάνης, *Πρακτικά*, ὁ.π., σ. 100, 118.

128. Kānčov, *Izbrani proizvedenija*, ὁ.π., τ. 2, σ. 448, Kānčov, *Makedonija*, ὁ.π., σ. 148.

129. Brancoff, *La Macedoine*, ὁ.π., σ. 190-191.

130. Χαλκιοπούλου, *Ἡ Μακεδονία*, ὁ.π., σ. 23.

131. Πίναξ/ Στατιστικός τοῦ πληθυσμοῦ τῆς ἀπογραφῆς τοῦ ἔτους 1913, 21-08-1913 (Γενικά Ἀρχεῖα τοῦ Κράτους. Ἱστορικό Ἀρχεῖο Μακεδονίας).

132. Πίναξ/ Στατιστικός, ὁ.π.

133. Γιούσσης Ε. Δ., "Τα περὶ τὴν Ἐδεσσαν χωρῖα", ἐφ. *Νέα Ἐδεσσα*, φ. 15(10-10-1921), σ. 2.

του συνοικισμού σε Καισαριανά και την εγκατάσταση σ' αυτόν των νέων κατοίκων - προσφύγων, αριθμεί 113 κατοίκους, το έτος 1940 αριθμεί 140 κατοίκους, το έτος 1951 αριθμεί 94 κατοίκους, το έτος 1961 αριθμεί 123 κατοίκους, το έτος 1971 αριθμεί 116 κατοίκους¹³⁴, το έτος 1981 αριθμεί 91 κατοίκους και το έτος 1991 αριθμεί 99 κατοίκους¹³⁵.

5. Ιστορικές μαρτυρίες

Για το τοπωνύμιο - οικωνύμιο Κουτούγερι δεν διαθέτουμε σωζόμενες μαρτυρίες στα γνωστά μεσαιωνικά κείμενα ούτε σε νεότερα συνθετικά έργα σύγχρονων μελετητών, τα οποία στηρίζονται σε μεσαιωνικές κυρίως πηγές¹³⁶.

Έτσι, από άποψη μεσαιωνικών πηγών στερούμαστε τη δυνατότητα των μαρτυριών, ώστε να έχουμε γνώση για τη δημιουργία τοπωνυμίου - οικωνυμίου Κουτούγερι και να το εντάξουμε σε ορισμένο χρόνο.

Ενώ, όμως, δεν έχουμε μαρτυρίες για το Κουτούγερι στα μεσαιωνικά κείμενα, διαθέτουμε γι' αυτό μαρτυρίες από τον 19ο αιώνα και εξής. Ενδεικτικώς αναφέρουμε:

5.1. Την πρώτη γνωστή μαρτυρία για την ύπαρξη του οικωνυμίου αυτού μάς τη δίνει ο τότε γραμματέας του Φιλελευθέρου Συλλόγου Βοδενών (Έδεσσας) Δημήτριος Πλαταρίδης το έτος 1874, ο οποίος αναφέρει: "Κουτούγερι, μίαν ώραν νοτιοανατολικώς τῶν Βοδενῶν, τσεφλίκιον κατοικούμενον ὑπὸ 8 οἰκογενειῶν Χριστιανῶν μὲ ἐκκλησίαν τοῦ ἁγίου Νικολάου"¹³⁷.

5.2. Ο Βούλγαρος Vasil Kăncov αναφέρει το έτος 1900 ότι στο χωριό Κουτούγερι, "Κοτυγερι" (Kotugeri) όπως το αναφέρει, της επαρχίας Έδεσσας (κα-

134. Πληθυσμός της Ελλάδος. Κατά την απογραφήν της 14ης Μαρτίου 1971. Πραγματικός πληθυσμός κατά νομούς, επαρχίας, δήμους κοινότητας και οικισμούς (Κυρωθείς δια της υπ' αριθ. 3893/Ε637/1972 κοινής αποφάσεως των Υπουργῶν βοηθοῦ Πρωθυπουργοῦ και Εσωτερικῶν, Αθήναι 1972, σ. 146.

135. Στοιχεία συστάσεως, ό.π., σ. 149, Υδρία, Αθήνα 1983, τ. 30, σ. 50, Πάπυρος Λαρούς Μπριτάνικα, Αθήνα 1996, τ. 31, σ. 182, βλ. και Simovski, *Naselenite mesta*, ό.π., σ. 171, Σιμόφοκι, Τα κατοικημένα μέρη, ό.π., σ. 234-235.

136. Βλ. ενδεικτ. Κωνσταντακοπούλου, *Ιστορική Γεωγραφία της Μακεδονίας*, ό.π., Κραvari, *Villes et villages de Macédoine occidentale*, ό.π., Taseva Lora, *Bălgarska toponimija ot grăcki i sřabski sredovekovni dokumenti*, ό.π.

137. Πλαταρίδου, *Έκθεσις*, ό.π., σ. 17, Καραθανάσης – Σατραζάνης, *Πρακτικά*, ό.π., σ. 100, 118.

ζας Βοδενών) κατοικούν 60 χριστιανοί και σ' αυτό δεν υπάρχουν Τούρκοι¹³⁸.

5.3. Το έτος 1905 ο D. M. Brancoff αναφέρει ότι στο Κουτούγερι, "Κατουγουερι" όπως το αναφέρει, υπάρχουν συνολικά 48 κάτοικοι Ορθόδοξοι Πατριαρχικοί, με ένα (01) σχολείο, έναν (01) δάσκαλο και δέκα (10) μαθητές¹³⁹.

5.4. Ο Εδεσσαίος Ευ. Δ. Γιούσμησ σε άρθρο του στην εφ. Νέα Έδεσσα με ημερομηνία 10 Οκτωβρίου 1921 αναφέρει: «Το Κουτούγερι προ του 1821, με αρχαίαν Εκκλησίαν του αγίου Νικολάου, κατοικείτο από 80 οικογενείας. Είχε δε και βαφείον»¹⁴⁰.

5.5. Ο προξενικός γραμματέας Αθ. Χαλκιόπουλος το έτος 1910 αναφέρει: «Κουτούγερι, 40 ορθόδοξοι Έλληνες»¹⁴¹.

5.6. Λίγο μετά την απελευθέρωση του χωριού και την ένταξή του στα διοικητικά όρια του Ελληνικού Κράτους (1912), ο τότε «Διοικητικός Έπιτροπος Βοδενών» σε αναφορά του «Πρός τόν Νομάρχην Θεσσαλονίκης» με ημερομηνία «Έν Έδέσση τη 21 Αύγουστου 1913» αναφέρει: «Κουτούγερι, τσιφλίκι, έχον 10 κατοίκους καί απέχον 11/2 ώρ[αν] τής Έδέσσης»¹⁴².

Επίσης, ο ίδιος στο επισυναπτόμενο έγγραφο «Πίναξ/ Στατιστικός του πληθυσμού τής απογραφής του έτους 1913» της Επαρχίας Βοδενών αναφέρει: «[Συνοικισμοί] Κατούγερι [Άρρενες] 12 [Θήλειες] 10 [Όλικόν άθροισμα] 22 [Παρατηρήσεις] [Κατά τήν Τουρκικήν Στατιστικήν του έτους 1909]/ [...] Κατούγερη, τσιφλίκιον, έχον κατά Ν[ομάρχην] 44, κατά διδ[ασκάλους] 10 Άθιγγάνους Χριστιανούς κατοίκους, απέχον 11/2 ώραν του Μεσημεριού [...] Κατούγερη, τσιφλίκιον, νυν άκατοίκητον, [μια λέξη δυσανάγνωστη], απέχον 11/2 ώραν [του Μεσημεριού]¹⁴³ (έχει καί εκκλησίαν). Στερεΐται Έλλην[ικοῦ] σχ[ολείου] καί διδ[ασκάλου]»¹⁴⁴.

138. Κάνσον, *Izbrani proizvedenija*, ό.π., τ. 2, σ. 448, Κάνσον, *Makedonija*, ό.π., σ. 148.

139. Brancoff, *La Macedoine*, ό.π., σ. 190-191.

140. Γιούσμησ, "Τα περί την Έδεσσαν χωρία", ό.π., σ. 2.

141. Χαλκιόπουλου, *Η Μακεδονία*, ό.π., σ. 23.

142. Πίναξ/ Στατιστικός, ό.π.

143. Χωριό του νομού Πέλλας. Βρίσκεται νοτιοδυτικά από την πόλη Έδεσσα και ανήκει στον Δήμο της Έδεσσας (*Στοιχεία Συστάσεως*, ό.π., σ. 170-171).

144. Πίναξ/ Στατιστικός, ό.π.

6. Μορφές του ονόματος

Σύμφωνα με τις γνωστές μαρτυρίες, το όνομα του οικωνυμίου παρουσιάζεται στις νεότερες γραπτές πηγές με τις εξής μορφές ((βλ. παραπάνω το κεφάλαιο: Β.5. Ιστορικές μαρτυρίες).

6.1. Κουτούγερι (το)

Είναι η παλαιότερη γνωστή μαρτυρία για το οικωνύμιο και την αναφέρει το έτος 1874 ο Δημήτριος Πλαταρίδης¹⁴⁵. Επίσης, με την ίδια μορφή το αναφέρει το έτος 1910 ο προξενικός γραμματέας Αθ. Χαλκιοπούλος¹⁴⁶. Επίσης, μ' αυτή τη μορφή το αναφέρει ο Έδεσσαίος Ευ. Δ. Γιούσης σε άρθρο του στην εφ. Νέα Έδεσσα, με ημερομηνία 10 Οκτωβρίου 1921¹⁴⁷. Επίσης, με το ίδιο όνομα το αναφέρει και ο τότε «Διοικητικός Έπίτροπος Βοδενών» σε αναφορά του «Πρός τόν Νομάρχη Θεσσαλονίκης» με ημερομηνία «Έν Έδέσση τῆ 21 Αὐγούστου 1913»¹⁴⁸.

Με τη μορφή Κουτούγερι αναφέρεται συνεχώς μέχρι και σήμερα στον καθημερινό προφορικό και γραπτό λόγο¹⁴⁹.

6.2. Κατούγερι (το)

Με τη μορφή Κατούγερι αναφέρει το οικωνύμιο ο «Διοικητικός Έπίτροπος Βοδενών» σε αναφορά του «Πρός τόν Νομάρχη Θεσσαλονίκης» με ημερομηνία «Έν Έδέσση τῆ 21 Αὐγούστου 1913» καθώς επίσης και στο επισυναπτόμενο έγγραφο «Πίναξ/ Στατιστικός τοῦ πληθυσμοῦ τῆς ἀπογραφῆς τοῦ ἔτους 1913» της Επαρχίας Βοδενών¹⁵⁰.

145. Πλαταρίδου, *Έκθεσις*, ό.π., σ. 17, Καραθανάσης – Σατραζάνης, *Πρακτικά*, ό.π., σ. 100, 118.

146. Χαλκιοπούλου, *Η Μακεδονία*, ό.π., σ. 23.

147. Γιούσης, "Τα περί την Έδεσσαν χωρία", ό.π., σ. 2.

148. Πίναξ/ Στατιστικός, ό.π.

149. Βλ. ενδεικτ. εφ. *Έδεσσα*, φ. 10(15-05-1919), σ. 5, Τουσίμη, "Ιστορική θεώρηση του τοπωνυμίου Κουτούγερι", ό.π., Μίντης, *Ιστορία της Έδεσσας*, ό.π., σ. 101, καθώς επίσης και στις σημερινές τοπικές εφημερίδες της Έδεσσας *Έδεσσαϊκή* και *Πρωινή* (passim).

150. Πίναξ/ Στατιστικός, ό.π.

6.3. Κατούγερη (η)

6.3.1. Με τη μορφή αυτή αναγράφεται στα επίσημα κρατικά έγγραφα μέχρι το έτος 1926, οπότε μετονομάζεται σε Καισαριανά¹⁵¹.

6.3.2. Επίσης, με τη μορφή αυτή την αναφέρει ο τότε «Διοικητικός Έπίτροπος Βοδενών» σε αναφορά του «Πρός τόν Νομάρχη Θεσσαλονίκης» με ημερομηνία «Έν Έδέσση τῇ 21 Αὐγούστου 1913» και στο επισυναπτόμενο έγγραφο «Πίναξ/ Στατιστικός τοῦ πληθυσμοῦ τῆς ἀπογραφῆς τοῦ ἔτους 1913» της Επαρχίας Βοδενών¹⁵².

6.4. Kotugeri (Κοτυγερι) ή Kutugeri (Κυτυγερι) ή Kutuger (Κυτυγερ)

Με τις μορφές αυτές το αποδίδουν γενικώς οι Σλάβοι¹⁵³.

6.5. Katougoueri

Με τη μορφή Katougoueri αναφέρει το χωριό το έτος 1905 ο D. M. Brancoff¹⁵⁴.

6.6. Κουδδούγιεροι (οι)

Με τη μορφή Κουδδούγιεροι (οι) ονομάζει το χωριό ο Σωκρ. Ν. Λιάκος¹⁵⁵.

7. Ετυμολογία του ονόματος Κουτούγερι

7.1. Προταθείσες ετυμολογίες

151. *Στοιχεία Συστάσεως*, ό.π., σ. 148-149, *Μεγάλη Ελληνική Εγκυκλοπαίδεια Πυρσός*, Αθήναι 1930, τ. ΙΓ', σ. 498, *Υδρία*, Αθήνα 1984, τ. 34, σ. 389.

152. Πίναξ/ Στατιστικός, ό.π.

153. Kānčov, *Izbrani proizvedenija*, ό.π., τ. 2, σ. 448, Kānčov, *Makedonija*, ό.π., σ. 148, Ivanov J., *Bogomilski knigi i legendi*, Sofia 1925¹, 1970², σ. 36, Simovski, *Naselenite mesta*, ό.π., σ. 171, Simovski, *Atlas na naselenite mesta*, ό.π., σ. 43, 116, Ivanov N. "Kām ojkonimijata na geografskata oblast Makēdonija", *Onomastično i etnolingvistično prostranstvo na ezika, Sbornik v čest na profesor Nikolaj P. Kovačev*, Beliko Tārnovo 1996, τ. 1, σ. 201.

154. Brancoff, *La Macedoine*, ό.π., σ. 190-191.

155. Λιάκου, *Τι πράγματι ήσαν οι Σκλαβήνοι*, ό.π., σ. 73.

7.1.1. Ετυμολογία της λέξης Κουτούγεροι (οι)

Για την ετυμολογία της ίδιας της λέξης "Κουτούγεροι" (οι) έχουν προταθεί αρκετές ετυμολογίες.

Ενδεικτικώς αναφέρουμε:

7.1.1.1. Οι Βούλγαροι¹⁵⁶ δέχονται ότι η λέξη Kutúgeri (Κυτυγερι) προέρχεται πιθανώς από την ελληνική λέξη *κουन्दούγεροι*, *κ(ο)υδούγεροι*, για την οποία πάλι δέχονται ότι προέρχεται πιθανώς από τις ελληνικές λέξεις *κουτός* και *γέρος*. Κατά μία άλλη άποψη υποθέτουν ότι φωνητικώς η λέξη μπορεί να προέλθει από την αρχαιοβουλγαρική λ. *kotúga* (Κοτυγα) που σημαίνει *μανδύας*, *χιτών*, και στα σερβοκροατικά *kótika* (Κοτίκα), και ότι προέρχονται από τις αρχαιολατινικές λέξεις *cotuca* < *cotta* "χιτώνας"¹⁵⁷.

7.1.1.2. Ο Dragoljub Dragojlonič, εξετάζοντας τα βυζαντινά κείμενα, στα οποία αναφέρονται οι Κουτούγεροι, και τις προταθείσες ετυμολογίες της λέξης Κουτούγεροι από διάφορους προγενέστερους μελετητές, καταλήγει στο συμπέρασμα ότι η λέξη Κουτούγεροι προέρχεται από την ελληνική λέξη *κατήγορος* (ως *κατήγοροι των χριστιανών, χριστιανοκατήγοροι*)¹⁵⁸.

7.1.2. Ετυμολογία της λέξης Κουτούγεροι (το)

Σύμφωνα με γνωστές μαρτυρίες, παράγωγα της λ. Kutúgeri (Κυτυγερι) "Κουτούγεροι" είναι οι βουλγαρικές λέξεις *kutúgerci* (Κυτυγεριμι), *kutúgerski* (Κυτυγερσκι), οι οποίες είναι επίθετα και σημαίνουν αυτόν, ο οποίος έχει σχέση με τους Κουτούγερους¹⁵⁹.

Μάλιστα, με το όνομα Kutúgerci (Κυτυγεριμι) υπάρχει ένα βουλγαρικό χωριό στην περιοχή του Κιουστεντίλ, το οποίο βρίσκεται νοτιοδυτικά από τη Σόφια και στο οποίο κατοικούν 66 κάτοικοι¹⁶⁰.

156. *Bǎlgarski Etimologičen Rečnik*, Sofia 1986, τ. 3, σ. 161, όπου και βιβλιογραφία.

157. *Bǎlgarski Etimologičen Rečnik*, ό.π., τ. 3, σ. 161, όπου και βιβλιογραφία, Κριαρά Εμμ., *Λεξικό της Μεσαιωνικής Ελληνικής Δημόδου*ς Γραμματείας 1100-1669, Θεσσαλονίκη 1982, τ. Η', σ. 309, Cortelazzo – Zolli, *Dizionario etimologico della lingua italiana*, ό.π., τ. 1, σ. 292.

158. Dragójlónič Dr., "Kudugeri kod balganskih naroda", *Balkanološki Institut CAHY*, Beograd, σ. 129-135, όπου και βιβλιογραφία.

159. *Bǎlgarski Etimologičen Rečnik*, Sofia 1986, τ. 3, σ. 161.

160. *Bǎlgarski Etimologičen Rečnik*, Sofia 1986, τ. 3, σ. 161, Mičev N. – Koledarov P., *Rečnik na selištata i selištnite imena v Bǎlgarija 1878-1987*, Sofia 1989, σ. 164.

Επίσης, αρκετοί ερευνητές συνδέουν την προέλευση του οικωνυμίου του νομού Πέλλας Κουτούγερι (το) με το όνομα Κουτούγεροι (οι) της Ιστορίας. Ενδεικτικώς αναφέρουμε:

7.1.2.1. Ο Βούλγαρος Jordan Ivanov το έτος 1925 αναφέρει ότι τα υπολείμματα των Βογομίλων, οι οποίοι βρισκόνταν διασκορπισμένοι στην περιοχή Θεσσαλονίκης, ως αιρετικοί και εικονομάχοι, αποκαλούνται από τον τότε μητροπολίτη Θεσσαλονίκης Συμεών (1410-1429), ανάμεσα στα άλλα, "Κουδούγεροι". Και υποστηρίζει ότι «*Τα τωρινά βουλγαρικά χωριά Kutúgerci (στην περιοχή Κιουστεντίλ) και Kotúgeri (στην περιοχή της Έδεσσας) ακόμη υπενθυμίζουν τα αλλοτινά βογομιλικά χωριά*»¹⁶¹.

7.1.2.2. Επίσης, ο Βούλγαρος Nikolaj Ivanov αναφέρει ότι σημαντικός αριθμός από ονόματα σε περιοχές της Μακεδονίας ενέχουν παλαιοβουλγαρικές ονομασίες, ανάμεσα στα οποία κατατάσσει και το χωριό του νομού Πέλλας Κουτούγερι (Κυτυγεp)¹⁶².

7.1.2.3. Ο Todor Hristov Simovski αναφέρει ότι το χωριό Κουτούγερι πήρε αυτό το όνομα, «*επειδή υπήρχαν εκεί μοναχοί Βογόμιλοι, τους οποίους οι Έλληνες τους ονόμαζαν "Kutos Geros", το οποίο σημαίνει κουτός γέρος*»¹⁶³. Δηλαδή, ο T. Hρ. Simovski ανάγει την προέλευση του ονόματος του χωριού Κουτούγερι στους Κουτούγερους (Βογόμιλους) της Ιστορίας, δέχεται δηλαδή εμμέσως την ετυμολογία που δέχονται και οι Βούλγαροι (βλ. παραπάνω: Β.7.1.1.1) και δέχεται ακόμη εμμέσως ότι το Κουτούγερι έχει ελληνική γλωσσική προέλευση.

7.1.2.4. Επίσης, ο Σωκράτης Ν. Λιάκος για την ετυμολογία του χωριού της Έδεσσας «Κουδδούγεροι», όπως το γράφει, αναφέρει: «*Υπάρχουν όμως υστερομεσαιωνικές μαρτυρίες που μας πληροφορούν, ότι και αυτό ήταν ένα από τα πολλά ονόματα με τα οποία προσονομάζονταν οι σατανολάτρες αιρετικοί, οι οποίοι λέγονταν επίσης Βογόμιλοι, Καθαροί, Δδραγοβίται κ.λ.π. και είχαν την εστία τους στην περιοχή της Φιλιππούπολης. Στην πόλι αυτή εξ άλλου διασώθηκε επιγραφή από την εποχή της Ρωμαιοκρατίας όπου είναι γραμμένα τα ονόματα των δήμων αυτής, ένας αγροτικός από τους οποίους καλούνταν Cuntiegeri. Είναι ολοφάνερο ώστε, ότι οι οικιστές του ως άνω χωριού της*

161. Ivanov, *Bogomilski knigi*, ό.π., σ. 36.

162. Ivanov "Kām ojkonimijata na geografskata oblast Makedonija", ό.π., σ. 201.

163. Simovski, *Naselenite mesta*, ό.π., σ. 171, Σμόφσκι, *Τα κατοικημένα μέρη*, ό.π., σ. 234-235.

Έδεσσας υπήρξαν έποικοι Θράκες από τον προαναφερόμενο δήμο της Φιλιππούπολης»¹⁶⁴.

Και ο Σωκράτης Ν. Λιάκος καταλήγει: «Από Θράκες έποικους συνεπώς πρέπει να βαφτίστηκε το χωριό Κουδδούγιεροι της Έδεσσας»¹⁶⁵.

7.1.2.5. Επίσης, ο Έδεσσαίος Γεώργιος Τουσίμης, αφού κάνει μια συνοπτική αναφορά για τους Βογόμιλους, τους Κουτούγερους κ.ά. και τη σημασιολογική τους σχέση κατά τη βυζαντινή περίοδο, καταλήγει ότι το τοπωνύμιο Κουτούγερι έχει σχέση με τους Κουτούγερους της Ιστορίας¹⁶⁶.

Κυρίως, για την προέλευση του ονόματος του οικωνυμίου Κουτούγερι ο Γ. Τουσίμης στηρίζεται στο συναξάρι του βίου του επισκόπου Μογλενών Ιλαρίωνος (1134-1164)¹⁶⁷, ο οποίος είναι συνδεδεμένος με τους θρησκευτικούς αγώνες του εναντίον των αιρετικών (Βογόμιλοι, Μανιχαίοι, Αρμένιοι μονοφυσίτες κ.ά), οι οποίοι τότε, σύμφωνα μ' αυτό το συναξάρι, ήταν εγκατεστημένοι στην περιοχή Μογλενών. Και, μάλιστα, ο Γ. Τουσίμης υποστηρίζει ότι ο επίσκοπος Ιλαρίων με τους θρησκευτικούς του αγώνες «Επανέφερε όλους τους αιρετικούς στην Ορθοδοξία»¹⁶⁸ μέσα στα όρια της τότε μεγάλης Ιεράς Μητροπόλεως Μογλενών, η οποία τότε, κατά τον Γ. Τουσίμη, είχε απορροφήσει εκκλησιαστικούς και την τότε Ιερά Μητρόπολη Βοδενών και, φυσικά, και την περιοχή του τοπωνυμίου – οικωνυμίου Κουτούγερι¹⁶⁹.

Και μάλιστα προτείνει τη γραφή όχι ως Κουτούγερι (το), όπως γράφεται μέχρι σήμερα (2000), αλλ' ως «Οι Κουτούγεροι», επειδή, όπως αναφέρει, «Μετά τις διαπιστώσεις αυτές προκύπτει και η ανάγκη μιας γραμματικής αναθεώρησης και αποκαταστάσεως του τοπωνυμίου. Εφ' όσον αποδεικνύεται ότι αυτό αποτελεί τοπωνύμιο κατοίκων, ο εν χρήσει τύπος του (το Κουτούγερι) πρέπει να θεωρηθή μάλλον εσφαλμένος και αλλοιωμένος. Προφανώς υπέστη αλλοίωση κατά την μετάβασή του στο τοπικό γλωσσικό ιδίωμα όπου ο ορθός τύ-

164. Λιάκου, *Τι πράγματι ήσαν οι Σκλαβήνοι*, ό.π., σ. 73, 61.

165. Λιάκου, *Τι πράγματι ήσαν οι Σκλαβήνοι*, ό.π., σ. 73, 61.

166. Τουσίμη, "Ιστορική θεώρηση του τοπωνυμίου Κουτούγερι", ό.π., σ. 25-28.

167. Τουσίμη Γ., "Συμβολή στην ιστορικο-εκκλησιαστική θεώρηση των βυζαντινών και μεταβυζαντινών Μογλενών", ό.π., σ. 26, Φραγκάκου Ιωήλ, *Ο Άγιος Ιλαρίων Επίσκοπος Μογλενών*, Έδεσσα 1998, όπου και σχετική βιβλιογραφία.

168. Τουσίμη, "Χωρίον Σαρακηνοί", ό.π., σ. 6.

169. Τουσίμη, "Χωρίον Σαρακηνοί", ό.π., σ. 6, Μίντσης, *Ιστορία της Έδεσσας*, ό.π., σ. 101-102.

πος "οι Κουτούγεροι" ως τοπωνύμιο κατοίκων αλλοιώθηκε σε Κουτούγερ και επανήλθε στη γλώσσα μας ως "Κουτούγερι"¹⁷⁰.

7.1.2.6. Επίσης, ο Έδεσσαίος Γεώργιος Ι. Μίντσης δέχεται ότι η επιβίωση του τοπωνυμίου Κουτούγερι «αποδεικνύει την ύπαρξη στην περιοχή αιρετικών βογομίλων, τους οποίους οι Βυζαντινοί ονόμαζαν Κουτούγερους»¹⁷¹.

Μάλιστα, με βάση την άποψη αυτή, τονίζει: «Πάντως, το γεγονός της υπάρξεως αιρετικών Κουτούγερων (βογομίλων) πολύ κοντά στην Έδεσσα, όπως φαίνεται από το σχετικό τοπωνύμιο, σε συνδυασμό με τη μαρτυρία για τον αντιαιρετικό αγώνα του επισκόπου Μογλενών Ιλλαρίωνος, αποτελεί μία ακόμη απόδειξη για την εκκλησιαστική υπαγωγή της Έδεσσας στην επισκοπή Μογλενών και επομένως στην ανυπαρξία της Επισκοπής Εδέσσης τουλάχιστον στη διάρκεια του 12 αι., δηλαδή στην περίοδο της αρχιερατείας του Αγίου Ιλλαρίωνος»¹⁷².

7.2. Προτεινόμενη ετυμολογία

7.2.1. Εκεί, όπου βρίσκεται σήμερα το χωριό Κουτούγερι, σύμφωνα με τις αναφερθείσες μαρτυρίες (βλ. παραπάνω το κεφάλαιο: Β.5. Ιστορικές μαρτυρίες), στα χρόνια της Τουρκοκρατίας ήταν ένα τουρκικό τσιφλίκι, του οποίου τελευταίος ιδιοκτήτης πριν από την ανταλλαγή των πληθυσμών, σύμφωνα με σωζόμενες μαρτυρίες, λεγόταν Απτουλάμπης¹⁷³. Το τσιφλίκι εκτεινόταν σε αρκετή έκταση ανάμεσα στις παρυφές δύο λόφων.

Στο μέρος, όπου αναπτύχθηκε το νέο προσφυγικό χωριό, υπήρχε ένα μεγάλο σπίτι, το λεγόμενο "Κονάκι του μπέη", και μερικά οικήματα της εποχής για τα ζώα και τους ανθρώπους, οι οποίοι εργάζονταν εκεί. Επίσης, στο ίδιο τσιφλίκι ανήκε και το παρακείμενο χωριό Πλατάνη (παλαιό όνομα Γιαβόργιανη)¹⁷⁴.

Ο τόπος, όπου υπήρχαν τα υποστατικά του Τούρκου μπέη και όπου ανα-

170. Τουσίμη Γ., "Ιστορική θεώρηση του τοπωνυμίου Κουτούγερι", ό.π., σ. 27.

171. Μίντσης, *Ιστορία της Έδεσσας*, ό.π., σ. 101-102.

172. Μίντσης, *Ιστορία της Έδεσσας*, ό.π., σ. 101-102.

173. Μαρτυρία (22-10-2000) των ομώνυμων εξαδέλφων Μανόλη Σμυρλή, κατοίκων του χωριού Καισαριανά, οι γονείς των οποίων είχαν εγκατασταθεί ως πρόσφυγες στο Κουτούγερι από τις Σκαμνιές της Μ. Ασίας.

174. *Στοιχεία συστάσεως*, ό.π., σ. 182-183, 196-197.

πτύχθηκε το προσφυγικό χωριό Κουτούγερι, βρίσκεται στις δυτικές παρυφές ενός λόφου και περικλείεται, ανατολικά και δυτικά, από δύο μικρούς χειμάρρους.

Σήμερα το χωριό Καισαριανά (Κουτούγερι) έχει επεκταθεί στον χώρο, όπου εκτεινόταν το τσιφλίκι, ένθεν και ένθεν από την οδό, η οποία οδηγεί από την Έδεσσα προς τα χωριά Πλατάνη και Φλαμουριά (παλαιό όνομα Πόδος)¹⁷⁵. Και, φυσικά, το περιβάλλον, φυσικό και ανθρωπογενές, έχει αλλάξει, επειδή, με το πέρασμα του χρόνου, και πολλά σπίτια έχουν ανεγερθεί και πολλές καλλιέργειες, κυρίως δεντροκαλλιέργειες έχουν αναπτυχθεί, εκεί όπου άλλοτε εκτεινόταν το τσιφλίκι.

7.2.2. Σχετικά με την ετυμολογία του ονόματος Κουτούγερι, ορθώς ο Max Vasmer δεν αναφέρει πουθενά το όνομα ως προερχόμενο από τη σλαβική γλώσσα¹⁷⁶.

Και, κατά τη γνώμη μου, το τοπωνύμιο – οικωνύμιο Κουτούγερι δεν έχει καμιά σχέση με τους Κουτούγερους της Ιστορίας, αλλά είναι νεότερο και έχει δημιουργηθεί κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας.

Βεβαίως, δεν γνωρίζουμε επακριβώς τον χρόνο δημιουργίας του, οπωσδήποτε όμως έχει δημιουργηθεί μέσα στο παρακάτω ευρύ χρονικό διάστημα: 1. μετά τα τέλη του 14ου αιώνα (*terminus post quem*), οπότε οι Τούρκοι καταλαμβάνουν την Έδεσσα και την περιοχή της¹⁷⁷, και 2. πριν από τον 19ο αιώνα, οπότε έχουμε την πρώτη γραπτή μαρτυρία για το οικωνύμιο Κουτούγερι (*terminus ante quem*)¹⁷⁸.

Η δημιουργία του ονόματος Κουτούγερι θεωρητικώς, σύμφωνα με τους γλωσσικούς κανόνες, είναι δυνατόν να προέλθει από τη σύνθεση των παρακάτω τουρκικών λέξεων: 1. *kötü* και *yer*, 2. *kutu* και *yer*, 3. *kuytu* και *yer*.

7.2.2.1. Στα τουρκικά η λέξη *kötü* σημαίνει "κακός"¹⁷⁹, με όλο το πλάτος των

175. *Στοιχεία συστάσεως*, ό.π., σ. 196-197.

176. Vasmer M., *Die Slaven in Griechenland*, Berlin 1941¹, Leipzig 1970².

177. Σταλίδης, *Η Έδεσσα στα Χρόνια της Τουρκοκρατίας*, ό.π., σ. 95-125, Μίντσης Γ. Ι., "Η κατάληψη της Έδεσσας από τους Τούρκους (1389)", *Μακεδονικά*, Θεσσαλονίκη 1994, τ. 29(1993-1994), σ. 257-261.

178. Πλαταρίδου, *Έκθεσις*, ό.π., σ. 17, Καραθανάσης – Σατραζάνης, *Πρακτικά*, ό.π, σ. 100, 118.

179. *Τουρκοελληνικό Λεξικό, Κέντρο Ανατολικών Γλωσσών*, ό.π., σ. 448, *Türsko-Balgarski Rečnik*, ό.π., σ. 324, Tuğlacı, *Grand Dictionnaire Turc-Français*, ό.π., σ. 437, όπου και πολλές λέξεις με πρώτο συνθετικό τη λέξη *kötü* και με διάφορες σημασίες, Δημήτριάδης Μεν., *Λεξικόν Ελληνο-*

σημασιών που εμπεριέχει η λέξη αυτή, ενώ η λέξη *yeg* σημαίνει "τόπος, μέρος, γη"¹⁸⁰.

Η σύνθεση αυτών των δύο λέξεων μας έδωσε το όνομα στο τοπωνύμιο – οικωνύμιο Κουτούγερι.

Δηλαδή, σύμφωνα με την άποψη αυτή, η περιοχή δεν είναι πολύ σπουδαίος τόπος για κατοικία ή καλλιέργειες. Αντιθέτως, είναι ένας "παλιότοπος", κατά τη νεοελληνική έκφραση, πράγμα που υποδηλώνουν και οι τουρκικές λέξεις *kötü* και *yeg*.

Μερικά από τα παρόμοια ονόματα – τοπωνύμια στον ελληνικό χώρο, τα οποία ενισχύουν την παραπάνω πρόταση, είναι τα εξής: *Κακόβατος* (ν. Ηλείας), *Κακόλακκος* (ν. Ιωαννίνων), *Κακόρευμα* (ν. Μεσσηνίας), *Κακή Βίγλα* (ν. Πειραιώς) κ.ά.¹⁸¹. Υπάρχουν χωριά και με το αντίθετο πρώτο συνθετικό: *Καληράχη* (ν. Γρεβενών), *Καλή Βρύση* (ν. Δράμας), *Καλή Κώμη* (ν. Καρδίτσας), *Καλή Παναγία* (ν. Ημαθίας), *Καλλιθέα* (σε διάφορους νομούς), *Καλλικράτεια* (ν. Χαλκιδικής), *Καλόβατος* (ν. Άρτας), *Καλά Δέντρα* (ν. Σερρών), *Καλά Νερά* (ν. Μαγνησίας), *Καλόκαστρο* (ν. Σερρών), *Καλοχώρι* (σε διάφορους νομούς) κ.ά.¹⁸².

Επίσης, υπάρχουν στην Τουρκία τα τοπωνύμια - οικωνύμια: *Kötüköy* "Κακό χωριό", "Κακοχώρι" [< τουρκ. *kötü* "κακός" και *köy* "χωριό"], *Kötügöl* "Κακή λίμνη" [< τουρκ. *göl* "λίμνη"], *Kötü Burun* "Κακό ακρωτήριο" [< τουρκ. *burun* "ακρωτήριο, κάβος"], *Kötü Burnu* "Κακό ακρωτήριο" [< τουρκ. *burnu* "ακρωτήριο, κάβος"], *Kötü Dağ* "Κακό βουνό" [< τουρκ. *dağ* "βουνό"] κ.ά.¹⁸³.

Ακόμη, υπάρχουν δυο χωριά στη Βουλγαρία, τα σημερινά *Kostur* και *Radievo* στην περιοχή Χάσκοβο, τα οποία παλαιότερα ονομάζονταν με το τουρκικό όνομα *Kjutju kjoj* (< τουρκ. *Kötü köy*, βουλγ. *Кютю кюй*), που σημαίνει "Κακό χωριό", "Κακοχώρι"¹⁸⁴.

Τουρκικόν, Αθήνα 1984, σ. 72, 300.

180. *Τουρκοελληνικό Λεξικό*, Κέντρο Ανατολικών Γλωσσών, ό.π., σ. 829-831, *Turško-Balgarski Rečnik*, ό.π., σ. 634.

181. *Λεξικόν των Δήμων*, ό.π., σ. 60, 228.

182. *Λεξικόν των Δήμων*, ό.π., σ. 228-232.

183. *Turkey. Official standard names approved by the United States Board on Geographic Names. Prepared in the Office of Geography, Department of the Interior, Washington, D.C., March 1960, σ. 423-424.*

184. *Mičev – Koledarov, Rečnik na selištata i selištните imena v Bǎlgarija*, ό.π., σ. 167. Ενώ στη

7.2.2.2. Μια άλλη άποψη είναι ότι το τοπωνύμιο έχει σχηματισθεί από τη σύνθεση των τουρκικών λέξεων *kutu* "κουτί"¹⁸⁵ και *yer* "τόπος, μέρος, γη"¹⁸⁶. [*kutu* < νεοελλην. κουτί < μεσν. κυτίον < αρχ. κύτος "κοιλότητα"].

Με το όνομα αυτό υπάρχουν στην Τουρκία τα τοπωνύμια: *Kutu*, *Kutu Deresi*¹⁸⁷.

7.2.2.3. Μια τρίτη άποψη είναι ότι το τοπωνύμιο έχει σχηματισθεί από τη σύνθεση των τουρκικών λέξεων *kuytu* "1. απόμερος, παράμερος, 2. ερημιά"¹⁸⁸, και *yer* "τόπος, μέρος, γη".

Μάλιστα, σύμφωνα με ζώσα μαρτυρία, *kuytuyer* σημαίνει απάνεμος¹⁸⁹.

Με το όνομα αυτό υπάρχει στην Τουρκία το τοπωνύμιο: *Κuytu*¹⁹⁰.

7.3. Ενίσχυση της προτεινόμενης ετυμολογίας

Η παραπάνω πρότασή μου, ότι δηλαδή το όνομα Κουτούγερι έχει τουρκική προέλευση, ενισχύεται και από τα εξής επιπλέον επιχειρήματα:

7.3.1. Οι τρεις γνωστές μορφές γραφής του συννοικισμού, δηλαδή: 1. Κουτούγερι (το), 2. Κατούγερη (η) και 3. Κατούγερι (το), αδιακρίτως γραμματικού γένους και με παραλλαγές στη φωνητική τους, δείχνει ότι το τοπωνύμιο προέρχεται από την τουρκική γλώσσα και όχι από τους Κουτούγερους της Ιστορίας. Κι αυτό, επειδή:

7.3.1.1. Η σύνθεση των παραπάνω τουρκικών λέξεων (*kötü + yer* ή *kutu + yer* ή *kuytu + yer*) και η δημιουργία νέας λέξης μπορεί να αποδοθεί στα ελληνικά και ως θηλυκού ή και ως ουδέτερου γένους.

7.3.1.2. Φωνητικά η συλλαβή *kö-* της λέξης *kötü* μπορεί να αποδοθεί στα ελ-

σ. 167 το χωριό ονομάζεται *Kjutju kjoj* (ΚϋΤϋ Κβοϋ), στις σ. 156 και 226 ονομάζεται *Kjustju kjoj* (ΚϋΣΤϋ Κβοϋ).

185. *Τουρκοελληνικό Λεξικό*, Κέντρο Ανατολικών Γλωσσών, ό.π., σ. 460.

186. Υπάρχει προς τα *kötü* και *kutu* και η ομόηχος τουρκική λέξη *kütük* "κούτσουρο, κορμός δέντρου, δοκός, συστάδα από δέντρα, κλήμα, το κυριότερο πράγμα ή πρόσωπο". Από την παραπάνω λέξη έχουν προκύψει διάφορα τοπωνύμια στην Τουρκία: *Kütük*, *Kütük Burnu* κ.ά. (*Turkey. Official standard names*, ό.π., σ. 446).

187. *Turkey. Official standard names*, ό.π., σ. 445.

188. *Τουρκοελληνικό Λεξικό*, Κέντρο Ανατολικών Γλωσσών, ό.π., σ. 461.

189. Τσορμπατζόγλου Ιω., κάτοικος Έδεσσας (25-10-2000). Ο πατέρας του καταγόταν από τα Κιουπλιά της επαρχίας Νικομηδείας της Μ. Ασίας.

190. *Turkey. Official standard names*, ό.π., σ. 446.

ληνικά πρώτα ως *kâ-* ή *kâ-* (με κλειστά τα φωνήεντα), ώστε να καταλήξει τελικώς στον φθόγγο *u* (ου) [*kötüyer* > Κουτούγερι].

7.3.1.3. Φυσικά, οι δύο άλλες τουρκικές λέξεις *ku*tu και *ku*ytu φωνητικά δεν παρουσιάζουν κανένα γλωσσικό πρόβλημα στη μεταφορά του τουρκικού φθόγγου *u* των συλλαβών **ku-** (*ku*tu και *ku*ytu) στον νεοελληνικό φθόγγο ου της συλλαβής **Κου-** (Κουτούγερι).

7.3.2. Επίσης, οι κάτοικοι της Έδεσσας και της περιοχής (ελληνόφωνοι, τουρκόφωνοι, σλαβόφωνοι, βλαχόφωνοι) το χωριό το ονομάζουν όλοι αδιακρίτως Κουτούγερι (το), χρησιμοποιούν δηλαδή όλοι ανεξαιρέτως τον φθόγγο **je** (Κουτούγερι) και όχι τον φθόγγο **ge** (Κιτύγερι), φθόγγο τον οποίο χρησιμοποιούν γενικώς οι Σλάβοι συγγραφείς και στο συγκεκριμένο τοπωνύμιο-οικωνύμιο, αλλά και στους Κουτούγερους της Ιστορίας [Κιτύγερι (Κυτυγερι) (βλ. και τα παραπάνω κεφάλαια: Β.5. Ιστορικές μαρτυρίες, Β.6. Μορφές του ονόματος)].

7.3.3. Σε επανειλημμένες ερωτήσεις μου προς πολλούς κατοίκους της περιοχής τί σημαίνει η λέξη Κουτούγερι, έχουν δοθεί οι παρακάτω απαντήσεις:

7.3.3.1. Οι περισσότεροι απαντούν με τη φράση: "Δεν ξέρω".

7.3.3.2. Άλλοι, κυρίως πρόσφυγες από τη Μ. Ασία, οι οποίοι γνωρίζουν τα τουρκικά, απαντούν με τις λέξεις: "παλιότοπος", "κακός τόπος", "κακό χωριό", συνδέουν δηλαδή την περιοχή με τις λέξεις: 1. *kötü* και *yer* "κακός τόπος" ή και πιθανώς 2. με τις λέξεις *ku*ytu και *yer* "έρημος τόπος".

7.3.3.3. Άλλοι πάλι, επίσης πρόσφυγες από τη Μ. Ασία, οι οποίοι γνωρίζουν τα τουρκικά, απαντούν ότι το όνομα Κουτούγερι προέρχεται από την τουρκική λέξη *ku*tu "κουτί", επειδή το τσιφλίκι περιβάλλεται από δύο λόφους και είναι έτσι σαν να περικλείεται μέσα σε ένα κουτί¹⁹¹.

7.3.3.4. Άλλοι πάλι, επίσης πρόσφυγες από τη Μ. Ασία, οι οποίοι γνωρίζουν τα τουρκικά, με την απάντησή τους, ότι δηλαδή το όνομα Κουτούγερι σημαίνει "το απόμερο μέρος", "το δύσβατο μέρος", "το άβατο μέρος"¹⁹², οδηγούν στις τουρκικές λέξεις *ku*ytu "1. απόμερος, παράμερος, 2. ερημιά", και *yer* "τόπος, μέρος, γη". Κι αυτό, επειδή το τσιφλίκι, σε σχέση με την Έδεσσα, βρισκόταν σε απόμερο μέρος.

191. Μανόλης Σμιρλής (22-10-2000). Είναι κάτοικος του χωριού Καισαριανά (Κουτούγερι) και προέρχεται από οικογένεια προσφύγων από τις Σκαμνές της Μ. Ασίας.

192. Πλεμάν Παύλος, κάτοικος της Έδεσσας από την Κωνσταντινούπολη (29-10-2000).

7.3.3.5. Επίσης, άλλοι, κι αυτοί πρόσφυγες από τη Μ. Ασία, ισχυρίζονται ότι το τοπωνύμιο - οικωνύμιο Κουτούγερι έχει ονομασθεί έτσι, επειδή η περιοχή είναι απάνεμη: *kuytuyer* "απάνεμος"¹⁹³.

Σύμφωνα με τους νεοελληνικούς γλωσσικούς κανόνες, το άτονο -i- (η, ι, υ, ει, οι, υι) στα νεοελληνικά ιδιώματα αποβάλεται και έτσι οι λέξεις *kuytu + yer*, μετά την αποβολή του άτονου -y-, μάς έδωσαν τη λέξη *kutuyer* και μετά Κουτούγερι¹⁹⁴.

7.3.3.6. Όλοι όμως οι πρόσφυγες, οι οποίοι έδωσαν ως πρώτο συνθετικό του ονόματος Κουτούγερι τις τρεις τουρκικές λέξεις *kötü* ή *kutu* ή *kuytu* (απαντήσεις: Β.7.3.3.2, Β.7.3.3.3, Β.7.3.3.4 και Β.7.3.3.5), δέχονται ανεπιφύλακτα ως δεύτερο συνθετικό του ονόματος Κουτούγερι την τουρκική λέξη *yer* "τόπος, μέρος, γη".

7.3.3.7. Επίσης, κανείς από όλους, όσοι έχουν ερωτηθεί, δεν δίνει καμιά άλλη απάντηση για την προέλευση του ονόματος Κουτούγερι. Και, φυσικά, κανείς δεν συσχετίζει το όνομα Κουτούγερι με τους Κουτούγερους της Ιστορίας, γιατί τέτοια περίπτωση δεν επιβιώνει ούτε ως θρύλος στην περιοχή.

Γ. Συμπεράσματα

Με βάση τις προαναφερθείσες δύο ετυμολογικές προτάσεις μου, οι οποίες στηρίζονται σε ιστορικά και γλωσσικά δεδομένα, προκύπτουν τα εξής συνοπτικά συμπεράσματα:

1. Το όνομα του οικωνυμίου Σαρακηνοί (Σαρακίνοβο) προέρχεται από το όνομα Σαρακηνός του προαναφερθέντος βυζαντινού εγγράφου (1384/1385) και όχι από τους Σαρακηνούς της Ιστορίας ή του μύθου (Βογόμιλοι - αιρετικοί - δαιμονολάτρες - σατανολάτρες κ.ά.).

2. Το όνομα του οικωνυμίου Κουτούγερι έχει τουρκική προέλευση (*kötü + yer* ή *kutu + yer* ή *kuytu + yer*) και δεν έχει καμιά σχέση με τους Κουτούγερους (Βογόμιλους) της Ιστορίας.

Ως εκ τούτου, αυτές οι δύο προτάσεις μου:

193. Τσορμπατζόγλου Ιω. (25-10-2000).

194. Νεοελληνική Γραμματική (Της Δημοτικής), ο.π., σ. 80-81, Τσοπανάκης, Νεοελληνική Γραμματική, ό.π., σ. 163.

1. Αναιρούν τις προταθείσες από άλλους μελετητές απόψεις, οι οποίοι έχουν στηριχθεί στα δύο αυτά τοπωνύμια, για να υποστηρίξουν δηλαδή ότι την εποχή εκείνη, στην οποία αναφέρονται, οι Βογόμελοι – Κουτούγεροι – Σαρακηνοί είχαν εξαπλωθεί, είχαν καταλάβει και είχαν εγκατασταθεί στα τμήματα εκείνα του νομού Πέλλας, όπου μαρτυρούνται τα σωζόμενα τοπωνύμια – οικωνύμια Σαρακηνοί και Κουτούγερι (βλ. παραπάνω τα κεφάλαια: Α.6 και Β.7).

2. Αναιρούν, επίσης, την προταθείσα άποψη (βλ. παραπάνω το κεφάλαιο: Α.6.2.2.2.), ότι δηλαδή το τοπωνύμιο - οικωνύμιο Σαρακίνοβο είχε δημιουργηθεί τόσο νωρίς (περίπου 12ος αι.) στην περιοχή Σαρακηνών, μιας και η δημιουργία του δεν συνδέεται με τους Σαρακηνούς του μύθου ή της Ιστορίας και τους αγώνες του επισκόπου Μογλενών Ιλαρίωνος (1134-1164) εναντίον τους. Αντιθέτως, το Σαρακίνοβο έχει ονοματική μεν αφετηρία τον Σαρακηνό του προαναφερθέντος βυζαντινού εγγράφου (1384/1385), έχει όμως δημιουργηθεί κατά την περίοδο της ύστερης Τουρκοκρατίας (βλ. παραπάνω το κεφάλαιο: Α.7) με ενδιάμεσους γλωσσικούς τύπους του τοπωνυμίου – οικωνυμίου: ο *Σαρακηνός ή του *Σαρακηνού [Σαρακηνός > *Σαρακηνός ή του *Σαρακηνού > Σαρακίνοβο - Σαρακηνοί].

3. Αναιρούν, επίσης, την προταθείσα από άλλους μελετητές άποψη (βλ. παραπάνω το κεφάλαιο: Β.7.1.2.5 και Β.7.1.2.6), ότι δηλαδή η τότε Ιερά Μητρόπολη Μογλενών είχε επεκτείνει την εκκλησιαστική της δικαιοδοσία και τα εκκλησιαστικά της όρια μέχρι και τις περιοχές, οι οποίες βρίσκονται νότια από την Έδεσσα, επειδή κατά την άποψη τους μαρτυρείται εδώ το τοπωνύμιο – οικωνύμιο Κουτούγερι, το οποίο λανθασμένα συνδέουν ότι έχει γλωσσική και ιστορική σχέση με τους Κουτούγερους της Ιστορίας, ενώ έχει τουρκική προέλευση και έχει δημιουργηθεί κατά την περίοδο της ύστερης Τουρκοκρατίας (βλ. παραπάνω το κεφάλαιο: Β.7.2, Β.7.3).